

MUS-rapportage 2017

Meetnet Urbane Soorten Den Haag en omstreken

Samensteller: Tom Loorij, coördinator Sovon voor de Haagse regio

Vormgeving: Germaine Pasmans

Inhoudsopgave

Paragrafen

1. Respons en tellers	3
2. Resultaten algemeen	4
3. Resultaten per telronde	7
4. Resultaten per PC-gebied	9
5. Resultaten per soortgroep	12
6. Indexen	21

Tabellen

1. Respons deelname MUS-project	3
2a. Totaal aantal waargenomen exemplaren per soort (per PC-gebied)	5
2b. Totaal aantal waargenomen exemplaren per soort (in percentage PC-gebieden)	6
3. Totaal aantal waargenomen exemplaren per telronde 2017	8
4a. Aantal soorten en exemplaren per PC-gebied	10
4b. Aantal vogels en meest getelde soort per PC-gebied, 2017	11
5a. Percentage soortgroepen Den Haag per PC-gebied, 2017	14
5b. Percentage soortgroepen rand(deel)gemeenten per PC-gebied, 2017	15
5c. Percentage soortgroepen totaal	18
6. Indexen van soortgroepen en soorten	22

Bijlagen

Totaal aantal exemplaren per PC-gebied, 2017 (Den Haag Centrum en Haagse Hout)	24
Totaal aantal exemplaren per PC-gebied, 2017 (Den Haag Laak, Loosduinen, Segbroek en Scheveningen)	25
Totaal aantal exemplaren per PC-gebied, 2017 (Den Haag Leidschenveen/Ypenburg en Escamp, Wassenaar)	26
Totaal aantal exemplaren per PC-gebied, 2017 (Leidschendam, Voorburg en Rijswijk)	27

MUS-project 2017

Sovon startte i.s.m. Vogelbescherming Nederland in 2007 het MUS-project (Meetnet Urbane Soorten). Het doel was om meer inzicht te krijgen in de ontwikkelingen in de aantallen stadsvogels. Acht jaar geleden, in 2010, werd in de Haagse regio een actie opgestart om zoveel mogelijk tellers voor het MUS-project te werven. Voor die tijd werden slechts een tiental postcodegebieden (PC-gebieden) voor MUS geteld. De laatste jaren worden er in de Haagse regio rond de 60 gebieden geteld, ca. 75% van alle beschikbare gebieden (81). In onderstaand artikel worden de resultaten van het MUS-project in 2017 gepresenteerd en waar mogelijk vergeleken met die uit de eerdere jaren en de landelijke uitkomsten van MUS.

1. Respons en tellers (tabel 1)

Even zag het er naar uit dat het record aantal getelde PC-gebieden van 63 in 2016 opnieuw zou worden gebroken in 2017. Helaas pakte dat anders uit. Van de 66 gebieden waarvoor zich een teller had aangemeld, vielen er 7 door verschillende oorzaken (ziekte, verhuizing, te druk met werk e.d.) uit. Gelukkig was dat in ten minste drie gevallen van tijdelijke aard en zijn die tellers in 2018 weer van de partij. We mochten 4 nieuwe tellers in 2017 begroeten, waarvan één oudgediende die de draad weer oppakte in een ander telgebied. Drie tellers gingen aan de slag in een vacant gebied en één PC-gebied werd zelfs voor het eerst in de Haagse MUS-tellingen opgenomen.

Daarnaast nam één teller een extra gebied voor zijn rekening. Er waren in 2017 derhalve maar liefst 9 tellers die twee gebieden voor hun rekening namen. De 59 gebieden hadden dus in totaal 50 tellers.

Van deze 50 tellers waren er 44 (88%) lid van de Haagse Vogelbescherming (HVB), ongeveer even veel als in 2016. Opvallend is dat ruim 60% hiervan verder niet actief is in de vereniging.

Het percentage vrouwelijke tellers bleef gelijk met 76%.

Verheugend was dat de stadsdelen Haagse Hout en

Segbroek integraal werden geteld. Hetzelfde geldt voor Leidschendam en Voorburg. Stadsdeel Laak blijft een zorgenkindje en ook Escamp vergt aandacht. Veel van de niet getelde gebieden liggen in wijken in sterk verstedelijkt gebied waarvoor het lastig is tellers te motiveren om juist daar te gaan tellen. Dit zijn echter wel juist wijken die voor het MUS-project van groot belang zijn.

Vijf personen gaven aan hoge tonen minder te horen. Eén daarvan loste dit op door iemand mee te nemen die wel hoge tonen goed kon horen.

Door het gedurende meerdere jaren tellen voor MUS wordt ook meer telervaring opgebouwd. De verschillen in de mate van ervaring tussen 2016 en 2017 waren opvallend. In 2016 werden 18 PC-gebieden geteld door iemand met weinig ervaring, in 2017 gaven er slechts twee aan weinig ervaring te hebben. Het aantal tellers met een gemiddelde ervaring steeg van 26 naar 30 en dat met veel ervaring van 19 naar 27.

In 27 van de 59 gebieden (46%) werd op het maximale aantal van 12 telpunten geteld. Op 80% van de routes bedroeg het aantal telpunten minimaal 10.

	Aantal PC-gebieden								% deelname						
	totaal	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011
Den Haag	58	40	44	37	39	34	26	31	69	76	65	68	60	46	54
Centrum	11	8	9	8	8	5	5	7	73	82	73	73	45	45	64
Escamp	13	7	8	7	7	7	5	5	54	62	54	54	54	38	38
Haagse Hout	7	7	6	7	6	5	4	6	100	86	100	86	71	57	86
Laak	5	1	2	1	1	2	1	1	20	40	20	20	40	20	20
Leidschenveen-Ypenburg	6	4	4	4	4	4	3	3	67	67	67	67	67	50	50
Loosduinen	5	3	5	4	5	3	3	3	60	100	80	100	60	60	60
Scheveningen	6	5	5	4	5	4	1	3	83	83	67	83	67	17	50
Segbroek	5	5	5	2	3	4	4	3	100	100	40	60	80	80	60
Wassenaar	5	4	4	3	4	4	3	2	80	80	60	80	80	60	40
Leidschendam	5	5	5	5	4	4	4	3	100	100	100	80	80	80	60
Voorburg	5	5	4	5	5	5	5	5	100	80	100	100	100	100	100
Rijswijk	8	5	6	5	4	4	3	4	63	75	63	50	50	38	50
Haagse regio totaal	81	59	63	55	56	51	41	45	73	78	68	69	63	51	56

2. Resultaten algemeen (tabel 2a en 2b)

In totaal werden er in 2017 bijna 22.000 vogels geteld met een gemiddelde van 372 per PC-gebied, een fractie meer dan in 2016 en een record gemiddelde sinds 2010. Ondanks dat er in vier gebieden minder werd geteld dan in 2016 werden er toch drie soorten meer waargenomen. Opvallend was dat slechts 83 soorten in beide jaren werden geteld. Geheel nieuw voor de Haagse regio waren krooneend, rouwkwikstaart en een nieuwe exoot: de treurmaina. De laatste vliegt in de Bomenbuurt rond en is de eerste MUS-waarneming in Nederland. De krooneend werd landelijk slechts op één andere locatie gezien en de rouwkwikstaart op twee andere locaties.

De vijf soorten die in 2016 voor het eerst werden gezien, houtsnip, witgat, valkparkiet, oeverzwaluw en barmsijs gingen in 2017 niet op herhaling.

Krenten in de pap waren bergeend en ringmus die slechts in één eerder jaar werden gezien en wespendif, mandarijneend en kneu in twee eerdere jaren. Ook de drie lepelaars in de Plaspoelpolder zijn het vermelden waard.

Krooneend

Exoten waren in de Haagse regio ook in 2017 weer sterk vertegenwoordigd ten opzichte van de landelijke totalen in MUS. Van de drie meest voorkomende leverden nijlgans en halsbandparkiet in alle drie telronden tussen de 30 en 40% van de landelijke totalen voor hun rekening en de Canadese gans zelfs tussen de 40 en 50%. Ook het overgrote deel van de zwarte zwanen, Carolina-eenden en mandarijneenden kwam uit de Haagse regio.

De kauw, weliswaar met stip nog steeds onveranderd de meest geteld soort, kende wel een terugval naar het gemiddelde niveau van de jaren voor 2016 en kwam derhalve aanzienlijk lager uit dan de piek in 2016. Dat komt omdat de enorme groep van meer dan 400 stuks in één gebied niet werd gezien, maar ook omdat een paar kauwenrijke PC-gebieden in 2017 niet en in 2016 wel geteld zijn.

Beide meeuwensoorten, kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw handhaafden zich weliswaar in de top-vijf, maar zakten wel van resp. de 2de en 3de plaats naar de 5de en 4de plaats. Ze werden voorbij gestreefd door de

Zwarte zwaan

gierzwaluw (plaats twee), die een uitzonderlijk goed jaar kende en de houtduif (plaats 3), waarvan er iets meer werden geturfd.

De top-10 bleef verder met slechts kleine onderlinge verschuivingen qua soorten hetzelfde.

Zelfs de top-20 wordt door dezelfde soorten gevormd als in 2016 met een iets andere volgorde. Opvallende grote stijgers waren de nijlgans (van plaats 17 naar plaats 12) en de spreeuw (van 20 naar 13).

Kauw, houtduif, merel en ekster werden in alle PC-gebieden gezien. Zilvermeeuw en zwarte kraai werden in slechts één gebied gemist.

Vergeleken met 2012 kenden de gierzwaluw en de kleine mantelmeeuw de grootste toename in verspreiding van ca. 75% tot ca. 87% van de onderzochte gebieden. Ook zwarte kraai en grauwe gans verspreidden zich steeds verder over het bebouwd gebied.

Er zijn voornamelijk geen aanwijzingen dat Het Geel ook van invloed is op de populatie groenlingen in de Haagse regio.

De enorme toename bij de spreeuw van 5,8 naar 13,9 exemplaren per PC-gebied had enerzijds te maken met de enorme dip in 2016 en anderzijds met een groep van 270 exemplaren die in Ypenburg werd gezien. Maar ook als deze groep niet wordt meegenomen is er toch een herstel waarneembaar tot ongeveer het oude niveau van voor 2016. Ook het percentage gebieden waar hij werd gezien steeg flink van 65,1 tot 72,9%.

Die 270 spreeuwen was de enige groep vogels van meer dan 200 exemplaren. Verder waren er nog 13 groepen van tussen de 100 en 200 vogels. Ze betroffen 9 verschillende soorten; alleen kauw, gierzwaluw, zilvermeeuw en stadsduif hadden twee groepen van meer dan 100 exemplaren.

De Haagse regio omvat met haar 59 getelde PC-gebieden maar liefst ca. 9% van alle getelde MUS-

Tabel 2a. Totaal aantal waargenomen exemplaren per soort (alleen soorten waarvan in totaal meer dan 10 stuks zijn waargenomen)

		Aantal exemplaren	Aantal exemplaren per PC-gebied					
		2017	2012	2013	2014	2015	2016	2017
1	Kauw	2539	50,1	41,6	52,8	46,2	58,7	43,0
2	Gierzwaluw	1602	23,8	26,6	28,1	35,6	27,4	31,4
3	Houtduif	1457	32,3	22,9	22,3	22,6	22,6	24,7
4	Kleine Mantelmeeuw	1380	22,1	25,4	23,3	30,0	29,8	26,5
5	Zilvermeeuw	1353	23,8	24,2	28,7	26,5	28,1	23,3
6	Halsbandparkiet	1252	23,6	14,6	21,0	19,7	20,4	22,8
7	Merel	1117	19,5	18,8	19,5	19,3	19,2	18,9
8	Zwarte Kraai	930	12,4	11,4	14,8	14,2	13,8	16,0
9	Stadsduif	896	20,6	16,9	23,8	20,8	31,3	24,2
10	Koolmees	892	13,5	14,6	15,1	14,9	14,9	15,6
11	Canadese Gans	725	23,3	16,9	18,6	15,5	26,8	24,2
12	Nijlgans	639	8,3	7,4	8,3	9,5	8,8	11,4
13	Spreeuw	597	7,6	8,8	7,7	9,3	5,8	13,9
14	Wilde Eend	594	16,5	14,9	12,1	13,0	11,5	12,4
15	Meerkoet	547	13,1	10,4	9,5	11,9	12,1	10,7
16	Ekster	547	9,3	9,8	10,7	9,7	8,3	9,3
17	Winterkoning	496	7,0	7,5	9,2	8,6	9,1	9,9
18	Pimpelmees	470	7,1	7,9	9,7	10,0	9,3	9,8
19	Huismus	343	8,5	10,8	15,2	11,1	10,6	12,7
20	Tjiftjaf	310	5,4	5,9	6,7	6,9	6,5	6,5
21	Roodborst	283	3,5	4,2	4,2	4,9	5,2	6,0
22	Heggenmus	215	4,1	5,3	4,7	4,5	4,1	4,3
23	Zwartkop	193	4,3	4,2	5,1	4,9	4,9	5,1
24	Soepeend	161	5,0	4,7	3,6	7,3	6,9	7,3
25	Waterhoen	157	4,4	4,5	4,0	4,7	4,9	3,8
26	Zanglijster	150	3,3	3,8	3,2	3,7	3,7	3,9
27	Scholekster	138	3,2	3,5	3,9	4,0	4,3	3,9
28	Vink	132	2,9	3,9	3,1	3,7	3,2	3,9
29	Turkse Tortel	122	4,0	4,6	3,6	3,8	3,9	4,1
30	Gaai	115	3,5	3,4	2,5	2,8	2,9	2,8
31	Grote Bonte Specht	113	2,5	2,3	2,6	2,9	2,9	3,4
32	Grauwe Gans	108	4,5	5,5	12,7	8,2	8,6	7,2
33	Groenling	108	3,9	3,2	3,6	4,8	3,6	3,9
34	Blauwe Reiger	103	3,0	2,7	3,3	2,4	2,5	2,7
35	Knobbelzwaan	98	3,7	5,9	3,4	3,8	3,9	4,1
36	Boomkruiper	87	2,7	3,0	3,1	2,8	3,2	3,0
37	Fuut	84	3,8	2,9	3,6	3,9	3,3	3,5
38	Grote Canadese Gans	75	6,5	3,5	28,0	7,0	6,1	15,1
39	Kuifeend	75	8,2	3,7	5,4	4,5	6,4	4,4
40	Kokmeeuw	68	17,4	9,9	7,0	6,3	4,2	4,0
41	Putter	63	3,4	3,7	4,4	4,7	3,6	3,3
42	Boerenzwaluw	59	4,4	9,6	5,6	4,4	9,1	5,4
43	Aalscholver	54	2,3	2,6	3,9	2,9	2,3	2,7
44	Kievit	44	3,1	5,4	8,5	2,6	8,0	10,9
45	Soepgans	34	1,5	3,5	5,4	4,5	3,9	5,7
46	Visdief	32	4,1	8,3	2,8	3,1	2,7	3,6
47	Staatmees	29	4,7	4,6	3,9	3,8	3,8	3,6
48	Krakeend	28	3,5	3,2	2,2	3,0	4,6	2,3
49	Kleine Karekiet	26	2,2	2,1	2,1	2,7	2,0	2,0
50	Fitis	26	2,9	2,7	2,2	3,1	3,4	2,2
51	Nachtegaal	22	5,1	3,9	3,4	2,8	4,1	4,3
52	Ooievaar	18	2,7	2,7	2,8	3,1	4,6	3,0
53	Holenduif	18	2,5	1,6	2,2	2,1	2,0	1,8
54	Fazant	17	2,6	2,1	5,4	3,7	2,2	2,4
55	Tuinfluit	15	1,7	1,3	1,6	1,4	1,4	1,2
56	Groene Specht	14	1,5	2,2	1,8	1,7	1,8	1,3
57	Grasmus	13	1,3	1,3	1,7	1,6	2,4	2,2
58	Boomklever	13	0,8	1,7	1,4	2,0	1,9	2,2
59	Stormmeeuw	12	4,6	4,1	2,1	2,5	1,2	3,0
60	Zwarte Roodstaart	10	1,0	1,7	2,5	1,4	2,2	1,4

Tabel 2b. Totaal aantal waargenomen exemplaren per soort (alleen soorten waarvan in totaal meer dan 10 stuks zijn waargenomen)

		Aantal PC-gebieden 2017	Deel PC-gebieden waarin waargenomen					
			2012	2013	2014	2015	2016	2017
			%					
1	Kauw	59	100,0	100,0	100,0	100,0	98,4	100,0
2	Gierzwaluw	51	75,6	74,5	78,6	81,8	79,4	86,4
3	Houtduif	59	100,0	100,0	96,4	100,0	98,4	100,0
4	Kleine Mantelmeeuw	52	75,6	72,5	85,7	85,5	90,5	88,1
5	Zilvermeeuw	58	95,1	90,2	89,3	96,4	96,8	98,3
6	Halsbandparkiet	55	92,7	90,2	91,1	92,7	93,7	93,2
7	Merel	59	100,0	100,0	100,0	100,0	98,4	100,0
8	Zwarte Kraai	58	95,1	98,0	92,9	92,7	96,8	98,3
9	Stadsduif	37	58,5	54,9	66,1	67,3	57,1	62,7
10	Koolmees	57	100,0	98,0	98,2	100,0	100,0	96,6
11	Canadese Gans	30	48,8	41,2	50,0	47,3	46,0	50,8
12	Nijlgans	56	82,9	82,4	94,6	83,6	88,9	94,9
13	Spreeuw	43	63,4	64,7	69,6	63,6	65,1	72,9
14	Wilde Eend	48	92,7	88,2	94,6	96,4	90,5	81,4
15	Meerkoet	51	92,7	92,2	92,9	90,9	88,9	86,4
16	Ekster	59	95,1	100,0	98,2	100,0	96,8	100,0
17	Winterkoning	50	85,4	76,5	82,1	85,5	85,7	84,7
18	Pimpelmees	48	87,8	88,2	82,1	81,8	84,1	81,4
19	Huisemus	27	51,2	49,0	48,2	52,7	55,6	45,8
20	Tjiftjaf	48	80,5	74,5	87,5	81,8	76,2	81,4
21	Roodborst	47	75,6	72,5	75,0	78,2	71,4	79,7
22	Heggenmus	50	82,9	74,5	83,9	78,2	76,2	84,7
23	Zwartkop	38	63,4	54,9	62,5	56,4	57,1	64,4
24	Soepeend	22	41,5	35,3	37,5	36,4	28,6	37,3
25	Waterhoen	41	63,4	58,8	66,1	76,4	60,3	69,5
26	Zanglijster	38	70,7	54,9	62,5	67,3	60,3	64,4
27	Scholekster	35	65,9	52,9	62,5	58,2	55,6	59,3
28	Vink	34	70,7	62,7	48,2	52,7	61,9	57,6
29	Turkse Tortel	30	58,5	45,1	48,2	61,8	44,4	50,8
30	Gaai	41	51,2	66,7	60,7	65,5	61,9	69,5
31	Grote Bonte Specht	33	58,5	60,8	58,9	58,2	55,6	55,9
32	Grauwe Gans	15	12,2	9,8	16,1	16,4	17,5	25,4
33	Groenling	28	53,7	64,7	50,0	49,1	49,2	47,5
34	Blauwe Reiger	38	65,9	66,7	64,3	78,2	73,0	64,4
35	Knobbelzwaan	24	39,0	33,3	44,6	40,0	41,3	40,7
36	Boomkruiper	29	41,5	35,3	32,1	47,3	38,1	49,2
37	Fuut	24	36,6	35,3	33,9	41,8	41,3	40,7
38	Grote Canadese Gans	5	4,9	3,9	1,8	5,5	6,3	8,5
39	Kuifeend	17	22,0	25,5	19,6	29,1	25,4	28,8
40	Kokmeeuw	17	29,3	47,1	39,3	30,9	25,4	28,8
41	Putter	19	26,8	27,5	23,2	36,4	28,6	32,2
42	Boerenzwaluw	11	14,6	9,8	16,1	16,4	7,9	18,6
43	Aalscholver	20	39,0	39,2	25,0	43,6	33,3	33,9
44	Kievit	4	4,9	3,9	7,1	7,3	3,2	6,8
45	Soepgans	6	4,9	3,9	8,9	10,9	12,7	10,2
46	Visdief	9	12,2	21,6	21,4	14,5	12,7	15,3
47	Staartmees	8	26,8	25,5	21,4	21,8	23,8	13,6
48	Krakeend	12	4,9	7,8	12,5	18,2	19,0	20,3
49	Kleine Karekiet	13	29,3	13,7	17,9	20,0	19,0	22,0
50	Fitis	12	39,0	33,3	41,1	32,7	23,8	20,3
51	Nachtegaal	5	7,3	9,8	7,1	9,1	7,9	8,5
52	Ooievaar	6	14,6	5,9	10,7	12,7	7,9	10,2
53	Holenduif	10	19,5	15,7	16,1	20,0	19,6	16,9
54	Fazant	7	9,8	11,8	10,7	10,9	9,5	11,9
55	Tuinfluitier	12	24,4	19,6	19,6	23,6	14,3	20,3
56	Groene Specht	11	19,5	29,4	35,7	29,1	23,8	18,6
57	Grasmus	6	9,8	5,9	12,5	9,1	12,7	10,2
58	Boomklever	6	9,8	15,7	16,1	16,4	14,3	10,2
59	Stormmeeuw	4	7,3	11,8	8,9	10,9	6,0	6,8
60	Zwarte Roodstaart	7	2,4	5,9	5,4	5,5	14,3	11,9

gebieden in Nederland. Dat betekent dat zeker voor wat betreft een aantal in de Haagse regio veel voorkomende soorten de aantallen getelde exemplaren flink van invloed zijn op de landelijke totalen. In totaal zijn de aantallen in de Haagse gebieden goed voor ca. 13% van het landelijk totaal. Voor vijf soorten die in de Haagse regio in de top-10 staan is het aandeel in iedere telronde ten minste 30% tot soms bijna 50% van de landelijke totalen: Canadese gans, nijlgans, kleine mantelmeeuw, zilvermeeuw en halsbandparkiet. En ook voor de stadsduif nog altijd ca. 25%.

Evenals in 2016 behoorden Turkse tortel, ekster, spreeuw en huismus landelijk wederom tot de top-tien op resp. de 9de, 10de, 7de en 5de plaats maar waren ze dat niet in de Haagse regio: met resp. plaats 29, 16, 13 en 19.

Aan de andere kant waren er vier soorten die in de Haagse regio met gemak de top-10 haalden, maar dit landelijk gezien totaal niet deden. Dat betreft zilvermeeuw op plek 5 (landelijk 18), kleine mantelmeeuw op 4 (landelijk 16), halsbandparkiet op 6 (landelijk 23) en stadsduif op 9 (landelijk 17).

De meeste kleine zangvogels in de Haagse regio scoren (soms veel) lager dan het landelijk gemiddelde, uitgezonderd de nachtegaal waarvan er in de 1ste en 2de telronde resp. 63 en 45% in het Haagse werd geteld. Ook de merel (7-8% van het landelijk totaal, plaats 7 in de Haagse regio, plaats 3 landelijk) scoort lager. Het is onbekend of dit komt omdat de Haagse tellers op wat minder ervaring kunnen bogen dan de tellers elders in het land.

Behalve de hierboven genoemde soorten doen ook enkele andere soorten het in de Haagse regio juist beter dan landelijk zoals aalscholver, blauwe reiger en ooievaar.

Kokmeeuw en stormmeeuw worden ook verhoudingsgewijs maar weinig gezien in de Haagse regio.

3. Resultaten per telronde (tabel 3)

Vrijwel alle tellers hebben in 2017 alle drie de tellingen gedaan. Slechts twee tellers misten de tweede en twee andere tellers de derde telling.

In de 1ste ronde werd vooral in het weekend geteld; in de vijf weekenden vond 71% van de tellingen plaats; veruit de meeste al meteen in de eerste twee weekenden. In de 2de ronde lag dit percentage aanzienlijk lager, slechts 54% deed dat in het weekend. In deze ronde viel echter ook Hemelvaartsdag; 16% van de tellers benutten deze dag. De 3de ronde, de avontronde, gaf evenals andere jaren een totaal ander beeld. Slechts 35% vond in het weekend plaats waarbij in het tweede weekend (door het slechte weer?) helemaal niet geteld werd. Maandag en woensdag waren de favoriete dagen door de week. Twee tellers hebben hun derde telling 'na sluitingstijd' alsnog uitgevoerd.

In de eerste en tweede ronde werden nagenoeg evenveel vogels geteld, resp. ca. 12.640 in de eerste en ca. 12.450 in de tweede. In de 3de telronde lag het aantal lager met ca. 10.370 vogels.

Het aantal soorten dat per telronde werd gezien verschilde nauwelijks: resp. 82, 81 en 78.

In elke telronde werden gemiddeld per gebied iets meer exemplaren gezien dan in 2016: in de 1ste ronde gemiddeld 249 en in de laatste gemiddeld 196.

Acht soorten behoorden in alle drie telronden tot de top-tien: kleine mantelmeeuw, zilvermeeuw, stadsduif, houtduif, halsbandparkiet, merel, zwarte kraai en kauw. In de 1ste ronde werden deze aangevuld door halsbandparkiet en nijlgans, in de 2de door koolmees en gierzwaluw en in de 3de door gierzwaluw en Canadese gans.

Houtduif

De kauw was de soort met de hoogste aantallen in de eerste en tweede telronde, de gierzwaluw scoorde, zoals te verwachten was, in de 3de ronde het hoogste aantal. Alleen in de eerste ronde werden meer zilvermeeuwen gezien dan kleine mantelmeeuwen, maar in de andere twee juist omgekeerd.

De halsbandparkiet liet zich vooral in de derde ronde zien; vermoedelijk omdat ze in min of meer grote groepen naar hun gezamenlijke slaapplekken gaan. Dat Canadese gans, wilde eend en soepeend ook in deze ronde hun hoogste aantal bereikten komt vooral omdat er veel oude vogels met jongen werden gezien. Opvallend genoeg geldt dit niet voor een vroege broeder als de nijlgans waarvan er juist veel minder in de derde ronde werden gezien dan in de eerste twee. Waterhoentjes werden vooral in de eerste telronde gezien.

De zomervogels onder de kleine zangvogels, zoals boerenzwaluw, kleine karekiet, grasmus en tuinfluiter, bereikten alle hun top in de tweede ronde. De

Tabel 3. Totaal aantal waargenomen exemplaren per telronde, 2017 (alleen soorten waarvan in totaal meer dan 10 stuks zijn waargenomen)

		Aantal exemplaren			Aantal PC-gebieden		
		Telronde			Telronde		
		1	2	3	1	2	3
1	Kauw	1663	1956	774	58	57	40
2	Gierzwaluw	0	484	1479	0	36	46
3	Houtduif	1172	1002	864	59	57	55
4	Kleine Mantelmeeuw	996	847	932	47	45	44
5	Zilvermeeuw	1090	657	719	54	46	49
6	Halsbandparkiet	527	681	833	51	51	50
7	Merel	854	956	754	57	57	54
8	Zwarte Kraai	666	620	530	55	54	49
9	Stadsduif	712	609	420	30	26	29
10	Koolmees	826	590	212	56	54	37
11	Canadese Gans	235	486	518	28	14	17
12	Nijlgans	457	450	296	50	44	33
13	Spreeuw	158	198	423	31	31	17
14	Wilde Eend	365	286	364	46	42	32
15	Meerkoet	436	349	419	51	45	47
16	Ekster	377	403	281	55	56	47
17	Winterkoning	437	412	115	45	46	33
18	Pimpelmees	411	304	106	44	42	28
19	Huismus	234	265	138	24	24	17
20	Tjiftjaf	291	201	96	44	44	31
21	Roodborst	229	187	54	39	41	26
22	Heggenmus	191	118	28	46	37	15
23	Zwartkop	144	167	54	30	36	21
24	Soepeend	50	68	124	15	16	15
25	Waterhoen	117	69	74	34	25	26
26	Zanglijster	98	117	62	30	29	19
27	Scholekster	87	78	71	22	26	20
28	Vink	86	101	41	27	26	17
29	Turkse Tortel	79	81	48	26	17	11
30	Gaai	79	44	41	26	20	21
31	Grote Bonte Specht	73	74	35	24	23	18
32	Grauwe Gans	61	45	58	10	6	8
33	Groenling	88	59	37	25	13	11
34	Blauwe Reiger	60	65	69	24	28	28
35	Knobbelzwaan	40	53	34	14	11	12
36	Boomkruiper	54	65	30	20	19	14
37	Fuut	38	60	48	13	17	18
38	Grote Canadese Gans	40	41	0	5	3	0
39	Kuifeend	32	42	31	11	5	9
40	Kokmeeuw	22	40	44	7	11	12
41	Putter	43	29	25	14	12	10
42	Boerenwaluw	2	39	31	2	8	6
43	Aalscholver	32	29	23	14	12	8
44	Kievit	18	31	24	2	4	2
45	Soepgans	24	4	21	4	1	4
46	Visdief	0	32	4	0	9	3
47	Staartmees	8	21	8	4	4	3
48	Krakeend	23	10	10	10	4	4
49	Kleine Karekiet	1	22	13	1	11	9
50	Fitis	17	20	3	7	8	3
51	Nachtegaal	17	16	0	3	4	0
52	Ooievaar	8	14	12	3	5	5
53	Holenduif	11	5	9	6	4	5
54	Fazant	11	8	7	6	5	3
55	Tuinfluit	3	10	6	3	8	5
56	Groene Specht	7	6	4	6	4	4
57	Grasmus	0	11	3	0	5	2
58	Boomklever	8	7	4	4	3	2
59	Stormmeeuw	1	7	10	1	1	3
60	Zwarte Roodstaart	8	6	2	5	5	1

nachtegal liet zich alleen in de eerste en de tweede ronde horen, maar liet het volledig afweten in de derde. De tjiftjaf werd vooral in de eerste ronde gehoord en gezien, maar veel minder in de tweede en nog minder in de derde.

4. Resultaten per PC-gebied (tabel 4a en 4b)

Sinds de start van het MUS-project in 2007 zijn nu 70 PC-gebieden van de in totaal 81 in aanmerking komende in ten minste één jaar geteld (ruim 86%). Hiervan werd één gebied in 2017 voor het eerst geteld, Rustenburg in het stadsdeel Escamp. De 11 gebieden die nog nooit geteld zijn liggen verspreid over de stadsdelen en in Rijswijk: 2 in stadsdeel Centrum, 2 in Escamp, 3 in Laak, 2 in Leidschenveen/Ypenburg en 2 in Rijswijk. Elf gebieden zijn in 2017 niet geteld, maar wel in één of meer eerdere jaren. Vijf hiervan betreffen echter gebieden die in het verleden incidenteel (3 keer of minder) geteld zijn. Van de andere zes zijn er 4 door ziekte of anderszins niet door de betreffende persoon geteld, maar worden waarschijnlijk in 2018 weer geteld. Gemiddeld werden er 372 exemplaren per PC-gebied waargenomen. Hiervan scoorden 26 gebieden (59%) boven het gemiddelde en 33 (41%) onder het gemiddelde. Telervaring lijkt van invloed op het aantal, want 62% van die bovengemiddelde gebieden werd door een ervaren waarnemer geteld. Van de 33 gebieden die onder het gemiddelde zaten werd 67% door een teller met een gemiddelde of weinig ervaring geteld.

Ten opzichte van 2016 deden zich over het algemeen geen grote verschillen in de aantallen voor. Er werden in 7 gebieden 25% of meer exemplaren geteld dan in 2016; hiervan in twee gevallen door een nieuwe, meer ervaren, teller. Slechts in drie gevallen werden er t.o.v. 2016 25% of minder vogels geteld.

In Moerwijk west werden de meeste vogels geteld, 784; hierbij zij wel aangetekend dat er hier twee groepen van meer dan 100 exemplaren bij zaten van resp. nijlgans en halsbandparkiet. De Vogelwijk (738), Ypenburg Singels/Waterwijk (714), Oud Scheveningen (672) en de Bomenbuurt (702) maken de top-5 vol. Het kleinste aantal vogels werd geteld in Scheveningen Badplaats en het Zeeheldenkwartier oost (beide 167 stuks). Zij werden gevolgd door Belgisch Park (179), Marlot (185) en Voorburg west (197). Al deze gebieden werden geteld door een teller met een gemiddelde ervaring. Ervaren tellers kwamen dan ook op gemiddeld 416 exemplaren per gebied uit, tellers met een gemiddelde of weinig ervaring op gemiddeld 327 exemplaren.

In Leidschendam werden de hoogste aantallen gescoord in De Rietvink (533), in Voorburg in Essesteijn/Damsigt (490), in Rijswijk in de Plaspoelpolder (517) en

in Wassenaar Deijleroord (442).

Gemiddeld de meeste exemplaren werden geturfd in het stadsdeel Segbroek (472), gevolgd door Escamp (469) en Leidschenveen/Ypenburg (444). Gemiddeld de minste in Wassenaar (304), Haagse Hout (306) en Centrum (316).

Het gemiddeld aantal soorten per PC-gebied bedroeg 32. In 2017 werd het hoogste aantal soorten waargenomen in het PC-gebied Plaspoelpolder in Rijswijk met 58 soorten, op de voet gevolgd door het Haagse Duttendel met 56, Ypenburg noord (52), De Rietvink in Leidschendam (50) en de Vogelwijk (49). Soortenarmst waren Belgisch Park (13 soorten), de wijk Centrum zelf (16), het Regentessekwartier (16), de Schilderswijk noord (17) en Scheveningen Badplaats (19).

Er lijkt een duidelijke relatie tussen de ervaring van de tellers en het aantal waargenomen soorten. Op één na alle gebieden met het hoogste aantal soorten werden geteld door ervaren tellers, alle 24 gebieden daarentegen met het laagste aantal soorten op drie na door tellers met gemiddelde of weinig ervaring. Sterk verstedelijkte PC-gebieden zoals in het stadsdeel Centrum (gemiddeld slechts 21 soorten per PC-gebied) en in Scheveningen, samen met het Regentessekwartier (Segbroek) en Rustenburg (Escamp) behoren allemaal tot de wijken met het minste aantal soorten. Den Haag als geheel zat met 30 soorten per gebied iets onder het gemiddelde, evenals Wassenaar met 31. Leidschendam (36), Voorburg (35) en Rijswijk (41) zaten flink boven het gemiddelde.

Kauw

De kauw was in 2017 in 19 PC-gebieden de meest getelde soort; dat waren er 6 minder dan in 2016. Alleen in het stadsdeel Segbroek werd hij in geen van de vijf gebieden het meest geteld. Ook in het enige getelde gebied in Laak was een andere soort het meest geteld: de halsbandparkiet. In de Archipelbuurt en in Bohemen

Tabel 4a. Aantal soorten en exemplaren per PC-gebied

	Aantal soorten						Aantal exemplaren					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2012	2013	2014	2015	2016	2017
DEN HAAG												
Centrum												
Centrum	18	-	16	17	17	16	494	-	317	370	325	284
Centrum-zuid	-	-	-	-	21	20	-	-	-	-	642	484
Zeeheldenkwartier oost	29	29	24	22	28	22	196	275	140	249	268	167
Willemspark	-	19	21	24	23	20	-	131	219	299	314	249
Stationsbuurt	26	-	21	21	21	-	475	-	553	346	542	-
Zeeheldenkwartier west	-	16	19	11	19	20	-	96	357	105	321	398
Schilderswijk zuid	22	23	25	26	23	22	246	324	459	293	326	285
Schilderswijk noord	-	-	20	17	16	17	-	-	448	357	398	332
Archipelbuurt	35	30	33	32	27	27	375	341	347	409	299	329
Escamp												
Moerwijk noord/oost	-	-	29	30	33	-	-	-	432	420	388	-
Moerwijk west	-	-	-	-	35	36	-	-	-	-	390	784
Vrederust	35	23	-	-	-	-	508	262	-	-	-	-
Bouwlust oost	34	32	31	32	31	31	380	353	399	479	542	397
Bouwlust west	24	21	30	22	18	-	185	307	256	158	166	-
Morgenstond west	21	22	28	27	35	30	363	197	502	340	540	530
Leyenburg oost	-	35	35	35	26	30	-	453	488	440	532	412
Leyenburg west	-	-	37	34	38	36	-	-	272	283	362	511
Wateringse Veld	36	35	31	36	34	37	270	227	202	244	229	230
Oostbroek	-	14	-	-	-	-	-	244	-	-	-	-
Rustenburg	-	-	-	-	-	21	-	-	-	-	-	420
Haagse Hout												
Mariahoeve noord	25	-	33	39	33	37	326	-	445	497	515	448
Mariahoeve midden	-	-	27	29	27	29	-	-	248	264	218	234
Bezuidenhout oost	-	38	38	40	38	36	-	420	365	406	290	259
Marlot	18	25	-	34	21	27	119	156	-	240	136	185
Bezuidenhout midden/west	-	26	22	23	21	23	-	326	301	285	273	282
Benoordenhout	24	21	21	26	-	28	228	188	190	236	-	296
Duttendel	51	43	42	46	53	56	707	628	593	572	413	436
Laak												
Molenwijk	-	34	41	-	33	33	-	500	447	-	390	366
Laakkwartier oost	25	25	-	26	24	-	251	353	-	404	412	-
Leidschenveen-Ypenburg												
Leidschenveen	31	23	26	30	26	25	363	213	295	309	308	264
Leidschenveen Lanen	-	22	29	25	25	29	-	243	446	402	199	255
Ypenburg noord	54	45	52	58	38	52	652	425	618	646	807	542
Ypenburg Singels/Waterwijk	38	38	34	37	36	39	414	368	346	348	421	714
Loosduinen												
Waldeck	-	-	20	-	35	32	-	-	135	-	580	472
Houtwijk	30	30	32	28	35	-	339	260	253	205	269	-
Kraayenstein	-	-	20	34	29	-	-	-	121	232	139	-
Kijkduin	39	32	31	33	32	35	302	251	236	289	299	310
Bohemien	28	32	32	34	33	30	327	327	359	380	384	405
Scheveningen												
Duinoord	43	45	48	45	-	-	370	581	434	382	-	-
Statenkwartier	-	-	-	-	21	21	-	-	-	-	270	289
Duindorp	-	20	21	-	26	27	-	300	187	-	223	282
Oud-Scheveningen	-	35	40	35	40	44	-	572	643	812	945	672
Scheveningen Badplaats	-	-	17	18	13	19	-	-	432	349	270	167
Belgisch Park	-	29	29	16	18	13	-	202	256	151	229	179
Segbroek												
Regentessekwartier	19	16	-	-	15	16	516	326	-	-	392	377
Valkenboskwartier zuid	-	-	-	-	23	22	-	-	-	-	316	281
Vruchtenbuurt	28	36	29	-	37	33	217	271	142	-	481	360
Bomenbuurt	45	43	40	40	45	48	717	478	550	617	553	602
Vogelwijk	52	54	52	55	62	49	584	584	781	660	680	738
WASSENAAR												
Deyleroord	25	27	28	33	23	42	269	351	466	315	203	442
Oostdorp	16	29	33	33	35	26	111	199	219	319	309	278
De Kievit e.o.	-	25	-	-	-	-	-	197	-	-	-	-
Nieuw Wassenaar	-	-	13	-	25	26	-	-	69	-	377	291
Kerkehout	26	19	23	23	20	29	128	112	151	136	93	204
LEIDSCHEMENDAM												
De Zijde	28	30	37	36	36	41	176	235	232	282	263	263
De Heuvel	38	37	-	36	32	33	423	383	-	378	378	355
Prinsenhof	-	28	30	27	32	29	-	374	383	392	302	257
Raadhuiskwartier	27	28	28	25	26	29	259	290	389	334	295	322
De Rietvink	31	-	50	56	46	50	220	-	440	540	440	533
VOORBURG												
Voorburg oost	38	41	39	37	-	33	276	362	305	314	-	254
Essesteijn/Damsigt	43	38	34	42	44	44	524	472	426	523	476	490
Voorburg noord/'t Loo	36	39	35	39	39	36	435	413	501	448	364	415
Voorburg oud	28	30	24	24	23	34	368	279	320	370	256	420
Voorburg west	30	27	29	33	28	29	256	221	202	248	199	197
RIJSWIJK												
Cromwijk/Leeuwendaal	26	-	-	34	35	-	254	-	-	503	295	-
Te Werve	20	23	-	32	33	31	548	291	-	381	293	346
De Put e.o.	-	50	46	41	48	47	-	533	658	539	605	494
De Strijp	-	27	32	-	33	32	-	169	278	-	353	412
Steenvoorde zuidwest	45	37	38	43	39	36	266	231	287	269	256	250
Plaspoelpolder	-	-	50	47	57	58	-	-	557	411	586	517

Tabel 4b. Aantal vogels en meest getelde soort per PC-gebied, 2017

	Aantal soorten	Aantal exemplaren	Meest getelde soort	
			naam	aantal
DEN HAAG				
Centrum				
Centrum	19	284	Stadsduif	125
Centrum zuid	20	484	Stadsduif	122
Zeeheldenkwartier oost	22	167	Halsbandparkiet	21
Willemspark	20	249	Stadsduif	69
Zeeheldenkwartier west	20	398	Gierzwaluw	69
Schilderswijk zuid	22	285	Houtduif	44
Schilderswijk noord	17	332	Stadsduif	100
Archipelbuurt	27	329	Kauw	39
Escamp				
Moerwijk west	36	784	Nijlgans	141
Bouwlust oost	31	397	Kleine Mantelmeeuw	83
Morgenstond west	30	530	Kleine Mantelmeeuw	59
Leyenburg oost	30	412	Kauw	70
Leyenburg west	36	511	Gierzwaluw	81
Wateringse Veld	37	230	Wilde Eend	39
Rustenburg	21	420	Kleine Mantelmeeuw	84
Haagse Hout				
Mariahoeve noord	37	448	Kauw	78
Mariahoeve midden	29	234	Kleine Mantelmeeuw	42
Bezuidenhout oost	36	259	Kauw	43
Marlot	27	185	Houtduif	40
Bezuidenhout midden/west	23	282	Kauw	61
Benoordenhout	28	298	Gierzwaluw	50
Duttendel	56	436	Gierzwaluw	70
Laak				
Molenwijk	33	366	Halsbandparkiet	92
Leidschenveen-Ypenburg				
Leidschenveen	25	264	Canadese Gans	53
Leidschenveen Lanen	29	258	Canadese Gans	48
Ypenburg noord	52	542	Kauw	80
Ypenburg Singels/Waterwijk	39	714	Spreeuw	270
Loosduinen				
Waldeck	32	472	Kauw	44
Kijkduin	35	310	Kauw	49
Bohemen	30	405	Kauw	59
Scheveningen				
Statenkwartier	21	289	Gierzwaluw	54
Duindorp	27	252	Zilvermeeuw	92
Oud-Scheveningen	44	672	Zilvermeeuw	104
Scheveningen Badplaats	19	167	Kauw	50
Belgisch Park	13	179	Zilvermeeuw	67
Segbroek				
Regentessekwartier	16	377	Zilvermeeuw	128
Valkenboskwartier zuid	22	281	Houtduif	58
Vruchtenbuurt	33	360	Zilvermeeuw	61
Bomenbuurt	48	602	Gierzwaluw	55
Vogelwijk	49	738	Gierzwaluw	138
WASSENAAR				
Deyleroord	42	442	Kauw	163
Oostdorp	26	279	Kauw	134
Nieuw Wassenaar	26	291	Merel	60
Kerkehout	29	204	Zwarte Kraai	37
LEIDSCHENDAM				
De Zijde	41	263	Kauw	45
De Heuvel	33	355	Kauw	64
Prinsenhof	29	257	Zilvermeeuw	24
Raadhuiskwartier	29	322	Gierzwaluw	94
De Rietvink	50	533	Gierzwaluw	57
VOORBURG				
Voorburg Oost	33	254	Kauw	53
Essesteijn/Damsigt	44	490	Canadese Gans	83
Voorburg noord/'t Loo	36	415	Gierzwaluw	91
Voorburg oud	34	420	Gierzwaluw	164
Voorburg west	29	197	Kauw	43
RIJSWIJK				
Te Werve	31	346	Kauw	64
De Put e.o.	47	494	Canadese Gans	53
De Strijp	32	412	Kauw	46
Steenvoorde zuidwest	36	250	Grote Canadese Gans	31
Plaspoelpolder	58	517	Kauw	51

was de kauw voor het achtste opeenvolgende jaar de meest getelde soort.

De gierzwaluw, die in 2016 maar in 5 gebieden de meest getelde soort was, was dat in 2017 in maar liefst 11 gebieden. De toename zat vooral in Leidschendam en Voorburg met 4 nieuwe gebieden (in 2016 in geen één).

Beide meeuwensoorten, in 2016 nog samen in 14 gebieden het meest geteld, waren dat in 2017 nog maar in 10 gebieden. Wellicht ook een aanwijzing dat de groei eruit is. Opvallend is het verschil in voorkomen per stadsdeel: de kleine mantelmeeuw alleen in Escamp en in Mariahoeve, de zilvermeeuw in 5 van de 6 gebieden in Scheveningen en Segbroek.

In andere stadsdelen werden ze nergens als meest getelde soort gemeld. In de randgemeenten alleen in de Prinsenhof in Leidschendam (zilvermeeuw).

De Canadese gans was in vijf PC-gebieden de meest getelde soort, twee in beide gebieden in Leidschenveen, twee in Rijswijk en één in Voorburg; in de wijk Leidschenveen voor het achtste opeenvolgende jaar.

De stadsduif werd, bijna vanzelfsprekend, alleen in vier gebieden in het stadsdeel Centrum als meest getelde soort opgegeven.

Zeven andere soorten waren ook in diverse stadsdelen en randgemeenten de meest getelde soort: houtduif (3 wijken), halsbandparkiet (2 wijken), nijlgans, wilde eend, merel, zwarte kraai en spreeuw (ieder 1 wijk).

5. Resultaten per soortgroep (tabel 5a, 5b en 5c) a. watervogels

In 2017 werden er in totaal 3.530 exemplaren van 22 verschillende soorten watervogels waargenomen. Hiervan waren er 10 'wilde' soorten; de overige 12 waren exoten, soepeend en soepgans. Elk van beide soortengroepen was goed voor precies 50% van het totaal aan watervogels. Van de wilde soorten bestond 65% uit wilde eend en meerkoet, van de exoten bestond 82% uit Canadese ganzen (Canadese gans, grote Canadese gans en kleine Canadese gans samen). De aantallen van deze soort hebben dus een grote impact op de totalen aan watervogels. In alle drie de telronden vormden ze 40 tot 50% van het landelijke totaal aan Canadese ganzen. In beide PC-gebieden in Leidschenveen, de Voorburgse wijk Essesteijn/Damsigt en de Rijswijkse wijken De Put en Steenvoorde west was het de meest getelde soort. Het gaat daarbij om groepen van ca. 40 tot 50 exemplaren, in Voorburg zelfs om 70 tot 80 stuks. Mede hierdoor bestond in beide Leidschenveense wijken en deze Voorburgse wijk meer dan 40% van alle getelde vogels uit watervogels (lees Canadese ganzen). Overigens nam het aantal per PC-gebied ten opzichte van 2016 iets af tot 24,3, maar het

Wilde eend

percentage PC-gebieden waar de soort werd gezien steeg door tot ca. 50%. Hij staat op de 11de plaats van meest waargenomen soorten (landelijk slechts op plaats 32).

De nijlgans (12de plaats, landelijk plaats 31) nam ten opzichte van 2016 iets toe, zowel qua exemplaren per gebied als qua percentage gebieden. De Haagse regio was ook goed voor vrijwel alle waarnemingen landelijk in MUS van enkele andere exoten als zwarte zwaan, Carolina-eend, mandarijneend en krooneend. De grauwe gans (gedeeltelijk wild, gedeeltelijk gedomesticeerd) nam qua exemplaren per PC-gebied iets af, maar qua percentage PC-gebieden flink toe; het aantal maakte maar een bescheiden deel uit van het landelijke totaal in MUS (2 tot 3% in elk van de telronden).

Van de meest algemene wilde soorten watervogels nam de wilde eend en het waterhoen ten opzichte van 2016 iets in aantal toe en de meerkoet iets af. De sterke toename van de krakeend van de laatste paar jaar kreeg in 2017 geen vervolg, het aantal per PC-gebied nam zelfs af. De overige soorten watervogels bleven redelijk constant. Van de aalscholver, blauwe reiger en ooievaar werden relatief meer exemplaren waargenomen dan het landelijke gemiddelde van MUS.

Watervogels maken al jaren ca.15 tot 16% van het totaal aantal exemplaren in MUS uit. Wassenaar en de Haagse stadsdelen Centrum en Segbroek zijn het armst aan watervogels (ca. 7%). Het stadsdeel Leidschenveen/Ypenburg is veruit het rijkst aan watervogels door de aanwezigheid van de Canadese ganzen met 36%, op afstand gevolgd door Rijswijk (27%) en het stadsdeel Loosduinen (24%). In dit stadsdeel komt dit ook met name door een grote groep Canadese ganzen in Bohemen. PC-gebied Wateringse Veld scoorde vooral goed op watervogels door de aanwezigheid van wilde eenden; hier zelfs de meest getelde soort.

Watervogelarme wijken waren onder meer het Regentessekwartier (slechts 2 nijlgansen), Scheveningen Badplaats (1 knobbelzwaan en 1 brandgans) en Zeeheldenkwartier west (3 nijlgansen).

b. zangvogels

In 2017 zijn in totaal 4.781 exemplaren aan zangvogels (excl. kraaiachtigen en gebouwbroeders) in MUS waargenomen van 34 soorten, evenveel als in 2016. Per PC-gebied waren dat er 81,0, een lichte stijging ten opzichte van 2016 (77,4). De oeverzwaluw, beflijster en barmsijs (in 2016 nieuw in de Haagse MUS-tellingen) gingen in 2017 helaas niet op herhaling. De bosrietzanger ontbrak voor het eerst na een lange reeks van jaren. Rietzanger en rietgors die in 2016 voor het eerst ontbraken waren in 2017 echter weer present. Leuk waren waarnemingen van ringmus en kneu, die sporadisch in slechts één eerder jaar, resp. twee eerdere jaren waren gezien. De 2 krooneenden uit de 2de telronde waren vrijwel de enige die landelijk in MUS werden gezien. De 2 rouwkwikstaarten uit de 1ste ronde waren er 2 van landelijk drie. De 17 en 16 nachtegalen in de 1ste en 2de telronde maakten een substantieel deel uit van het landelijk totaal (27 en 35). Vrijwel alle andere kleine zangvogels haalden echter nauwelijks het landelijk gemiddelde per PC-gebied of zaten daar (soms ver) onder. In een aantal gevallen kan dat echter verklaard worden omdat het zwaartepunt van hun verspreiding in het oosten en zuiden van het land ligt.

Rouwkwikstaart

Merel (1.117) en koolmees (892) zijn met stip weer nummer 1 en 2 qua waargenomen zangvogels en maakten 42% van het totaal uit. De merel werd in alle PC-gebieden gezien en de koolmees in slechts twee gemist. Het zijn de enige twee soorten in de top-10 van meest getelde soorten zangvogels in de Haagse regio. Met hun 7de en 10de plaats staan ze weliswaar vier plaatsen lager op de ranglijst van meest waargenomen soorten dan op de landelijke lijst, maar dat komt omdat ze voorbij zijn gegaan door kleine mantelmeeuw, zilvermeeuw, halsbandparkiet en houtduif die nu eenmaal in het Haagse meer voorkomen dan landelijk. Winterkoning, pimpelmees en tjiptjaf bezetten plaats 3, 4 en 5 met resp. 496, 470 en 310 exemplaren. Van de

roodborst worden sinds 2012 ieder jaar meer vogels per PC-gebied gezien; hetzelfde geldt voor de winterkoning vanaf 2015, van de staartmees juist steeds minder; desondanks doet deze soort het beter dan landelijk; hij staat in de Haagse regio op de 47ste plaats en landelijk op de 62ste. De vink waarvan relatief beduidend minder worden gezien dan landelijk, vertoont een opvallend beeld: in de oneven jaren een top, in de even jaren juist een dip.

In totaal maken zangvogels jaarlijks zo'n 21% van het totaal aantal uit. De stadsdelen Loosduinen en Haagse Hout waren het meest rijk aan zangvogels, stadsdelen Centrum en Scheveningen het armst. De randgemeenten waren rijker aan zangvogels (27 tot 33%) dan Den Haag zelf met slechts 19%. Topper was de wijk Nieuw Wassenaar, waar 51% van de getelde vogels uit zangvogels bestond. Het was ook de enige wijk waarin een zangvogel de meest getelde soort was, namelijk de merel.

De wijk die het rijkst was aan soorten zangvogels was Duttendel waar er 25 van werden gezien, gevolgd door de Bomenbuurt (21) en de Vogelwijk en Plaspoelpolder in Rijswijk met beide 20 soorten. Alle vier werden geteld door ervaren tellers. Zeven van de acht wijken in het stadsdeel Centrum behoorden tot de 15 wijken die het armst waren aan soorten zangvogels.

c. kraaiachtigen

Voor het MUS-project gaat het in de Haagse regio om 4 soorten: gaai, ekster, zwarte kraai en kauw. De roek en de raaf, die wel landelijk in MUS worden gezien, ontbreken in de Haagse regio. De raaf broedt wel in de naaste omgeving (Landgoed de Horsten dus wellicht is het een kwestie van tijd dat hij, bijv. in Wassenaar, wordt vastgesteld).

In totaal gaat het om 4.131 exemplaren die jaarlijks ca. 20% van het totaal uitmaken, gemiddeld ca. 70 per PC-gebied. De kauw en de ekster waren in alle PC-gebieden present, de zwarte kraai werd in één gebied gemist. De gaai was in ongeveer 70% van de gebieden aanwezig. De kauw is met stip ieder jaar de meest getelde soort. De dominantie over de andere kraaiachtigen nam wel af ten opzichte van 2016 door het ontbreken van een paar grote groepen in 2017. In 2017 bestond 61% van de kraaiachtigen uit kauwen (in 2016 71%). In 19 gebieden was de kauw de meest getelde soort. Wassenaar is een kraaiënrijke gemeente; in 3 wijken was de kauw de meest getelde soort en in de 4de de zwarte kraai (de enige wijk waar deze soort de meest getelde soort was). Hier waren ook de enige twee gebieden in 2017 waar er meer dan 100 werden geteld; in 2016 waren dat er in totaal nog zeven.

Sinds 2012 neemt het aantal zwarte kraaien per PC-gebied langzaam toe tot 16,0. Hiermee scoort hij boven het landelijke gemiddelde (7,6 per gebied). De ekster

Tabel 5a. Percentage soortgroepen Den Haag per PC-gebied, 2016

	Totaal	Watervogels	Zangvogels	Kraaiachtigen	Meeuwen	Duiven	Gebouwbro3ders ¹⁾	Halsbandparkiet	Overige soorten	Totaal
		%								
DEN HAAG	15234	15	19	17	16	13	12	6	1	100
Centrum	2532	8	12	13	19	25	10	12	0	100
Centrum	284	3	1	9	11	47	11	18	0	100
Centrum zuid	484	4	8	14	31	29	6	8	0	100
Zeeheldenkwartier oost	167	14	29	7	23	13	2	13	0	100
Willemspark	249	15	2	7	5	29	17	24	0	100
Zeeheldenkwartier west	399	1	20	13	14	20	17	14	1	100
Schilderswijk zuid	288	14	18	18	10	15	15	8	1	100
Schilderswijk noord	332	6	3	10	30	36	3	13	0	100
Archipelbuurt	329	13	22	19	20	9	11	3	2	100
Escamp	3282	19	16	18	19	11	8	8	1	100
Moerwijk west	784	33	14	18	11	4	3	16	1	100
Bouwlust oost	397	22	19	12	25	11	3	5	3	100
Morgenstond west	530	19	24	21	14	15	0	4	2	100
Leyenburg oost	412	11	14	23	21	11	14	5	0	100
Leyenburg west	511	6	14	17	23	18	18	3	1	100
Wateringse Veld	229	39	23	16	7	9	2	4	1	100
Rustenburg	419	4	8	15	31	15	17	10	0	100
Haagse Hout	2141	12	28	22	12	10	10	5	2	100
Mariahoeve noord	448	19	32	26	12	7	1	3	1	100
Mariahoeve midden	234	16	25	23	18	11	1	3	3	100
Bezuidenhout oost	259	11	26	23	8	10	16	5	0	100
Marlot	185	12	33	20	4	25	1	2	2	100
Bezuidenhout midden/west	282	4	25	30	23	13	0	5	0	100
Benoordenhout	297	6	28	20	11	9	17	7	2	100
Duttendel	436	11	26	11	8	6	28	7	3	100
Laak	368	17	12	20	10	10	5	25	1	100
Molenwijk	368	17	12	20	10	10	5	25	1	100
Leidschenveen-Ypenburg	1775	36	13	12	7	4	23	2	3	100
Leidschenveen	264	40	9	13	8	4	23	0	3	100
Leidschenveen Lanen	255	44	10	13	15	5	6	3	3	100
Ypenburg noord	543	33	23	19	7	6	6	1	5	100
Ypenburg Singels/Waterwijk	713	35	8	6	3	3	42	2	1	100
Loosduinen	1187	24	29	21	4	9	7	4	1	100
Waldeck	471	18	33	18	4	14	6	7	1	100
Kijkduin	309	19	28	28	5	5	14	1	2	100
Bohemen	407	34	25	21	4	7	3	3	2	100
Scheveningen	1588	6	14	18	29	13	18	1	2	100
Statenkwartier	289	2	26	20	18	12	19	2	1	100
Duindorp	282	4	5	19	43	8	14	0	6	100
Oud-Scheveningen	672	9	16	12	25	14	20	1	1	100
Scheveningen Badplaats	167	1	13	35	25	11	11	2	2	100
Belgisch Park	178	6	2	13	42	16	20	0	0	100
Segbroek	2361	7	26	18	17	11	15	4	2	100
Regentessekwartier	380	1	7	11	43	13	22	4	0	100
Valkenboskwartier zuid	281	2	15	27	20	21	10	6	0	100
Vruchtenbuurt	360	9	22	17	22	13	12	5	1	100
Bomenbuurt	602	11	35	17	10	10	10	4	2	100
Vogelwijk	738	7	34	21	7	7	19	2	3	100

1) Gierzwaluw, Zwarte Roodstaart, Huismus en Spreeuw

Tabel 5b. Percentage soortgroepen rand(deel)gemeenten per PC-gebied, 2017

	Totaal	Watervogels	Zangvogels	Kraaiachtigen	Meeuwen	Duiven	Gebouwbroeders 1)	Halsbandparkiet	Overige soorten	Totaal
		%								
WASSENAAR	1218	7	33	35	5	9	4	4	4	100
Deyleroord	443	9	24	40	7	8	3	7	2	100
Oostdorp	279	3	22	51	8	11	4	0	2	100
Nieuw Wassenaar	293	8	51	18	2	7	7	5	2	100
Kerkehout	203	6	39	26	0	10	2	2	14	100
LEIDSCHEMENDAM	1730	14	27	20	10	10	13	4	3	100
De Zijde	263	19	30	26	16	5	1	2	2	100
De Heuvel	355	19	21	29	11	11	2	7	1	100
Prinsenhof	257	9	40	14	16	7	11	2	0	100
Raadhuiskwartier	322	3	24	20	0	13	29	5	4	100
De Rietvink	533	18	26	13	10	10	16	3	5	100
VOORBURG	1776	19	27	19	4	8	17	5	1	100
Voorburg oost	254	15	26	27	3	12	7	9	1	100
Essesteijn/Damsigt	490	41	27	17	2	6	2	4	1	100
Voorburg noord/'t Loo	415	12	29	15	4	10	24	4	3	100
Voorburg oud	420	7	19	17	6	6	40	5	0	100
Voorburg west	197	12	39	28	2	13	3	4	0	100
RIJSWIJK	2020	27	27	20	4	8	4	5	4	100
Te Werve	348	22	16	30	7	9	4	11	1	100
De Put e.o	494	30	36	13	5	8	3	1	3	100
De Strijp	411	17	30	25	3	6	6	9	3	100
Steenvoorde zuidwest	250	33	23	17	2	10	2	10	2	100
Plaspoeipolder	517	33	26	18	4	6	6	0	7	100

1) Gierzwaluw, Zwarte Roodstaart, Huismus en Spreeuw

bleef stabiel met 9,3 per gebied (landelijk 7,0). De zwarte kraai haalt in de Haagse regio de top-10 met een 8ste plaats (evenals landelijk), de ekster daarentegen niet met een 16de plaats (landelijk 10de). De verhouding tussen het aantal getelde zwarte kraaien en eksters is sinds 2010 voortdurend toegenomen. Bedroeg die in 2001 nog 1,2, in 2017 waren er 1,7 zwarte kraaien op één ekster.

Stadsdeel Escamp en Rijswijk waren rijk aan zwarte kraaien, daarentegen stadsdeel Leidschenveen/Ypenburg arm. Eksters zaten vooral ook in Escamp, maar ook in het stadsdeel Segbroek en maar weinig in Wassenaar.

Aantal per PC-gebied						
Stadsdeel	Totaal		Kleine mantelmeeuw		Zilvermeeuw	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Escamp	73,7	72,1	47,8	40,7	25,9	31,4
Centrum	74,6	59,9	41,0	32,9	33,6	27,0
Haagse Hout	37,2	35,2	24,5	19,8	12,7	15,4
Segbroek	78,6	81,8	39,2	30,8	39,4	51,0
Scheveningen	118,2	91,6	40,2	30,8	78,0	61,0
Randgemeenten	57,9	49,8	29,8	26,5	28,1	23,3

De gaai was met zijn 115 exemplaren (2,8% van het totaal aantal kraaiachtigen) veruit de zeldzaamste van de vier. Wel is zijn voorkomen in de Haagse MUS-tellingen heel constant. Al jaren wordt hij in 60 tot 70% van de PC-gebieden gezien, bedraagt het aantal per gebied ca. 2,8 en staat hij op de 30ste tot 33ste plaats qua algemeenheid. Hij komt vooral voor in groene wijken (71% van alle groene wijken) en maar in ca. 50% van de wijken met minder groen. De meeste gaaien werden geturfd in het stadsdeel Segbroek: in alle 5 wijken, samen goed voor 20 exemplaren. Het stadsdeel Haagse Hout en Rijswijk volgden met 17 stuks. In het stadsdeel Leidschenveen/Ypenburg daarentegen werd er slechts

Zwarte kraai

één gezien. Ook de Centrumwijken en Escamp waren matig tot slecht vertegenwoordigd.

Het aandeel kraaiachtigen in het totaal is in Den Haag 17%. Maar de stadsdelen Centrum en Leidschenveen/Ypenburg zaten hier ver onder. In de randgemeenten was het percentage in Wassenaar met 35% veel hoger door de aanwezigheid van vele kauwen en zwarte kraaien. De andere ontliepen elkaar niet veel met ca. 20%. Door de jaren heen is in alle gemeenten het aandeel aan kraaiachtigen redelijk constant, maar zijn er wel afwijkingen naar boven of beneden. Van een duidelijke trend is geen sprake.

d. meeuwen

In 2017 is er een einde gekomen aan de aantalsgroei van de meeuwen. Het totaal aantal kelderde van 3.484 tot 2.919 en het percentage van het totaal aantal vogels daalde van 15 naar 13%. De kleine mantelmeeuw en de zilvermeeuw waren duidelijk over hun hoogtepunt heen; beide soorten daalden in aantal met ca. 20%. Dit lag niet aan het kleinere aantal PC-gebieden in de telling want ook het gemiddelde per PC-gebied van beide soorten nam af: de kleine mantelmeeuw van 27,9 naar 26,5 en de zilvermeeuw zelfs van 30,1 naar 23,3. De regulerende maatregelen in Den Haag lijken hun vruchten af te werpen. In de top-vijf zijn ze inmiddels gepasseerd door gierzwaluw en houtduif en afgezakt naar plaats 4 en 5 (landelijk 16 en 18).

De totalen houden elkaar weliswaar nagenoeg in evenwicht, maar er zijn duidelijke verschillen per stadsdeel. De stadsdelen Centrum, Escamp en Haagse Hout zijn bolwerken van de kleine mantelmeeuw, terwijl in Scheveningen en Segbroek juist meer zilvermeeuwen voorkomen. In Escamp, Haagse Hout en Segbroek werden zelfs meer zilvermeeuwen gezien dan in 2016. De afname van beide soorten in Scheveningen was erg groot; misschien zijn de zilvermeeuwen deels uitgeweken naar Escamp en Segbroek. In de andere drie stadsdelen, Laak, Loosduinen en Leidschenveen/Ypenburg zijn te weinig meeuwen geturfd voor een uitspraak. In de randgemeenten als totaal hielden beide soorten elkaar min of meer in evenwicht. In onderstaande tabel is een en ander inzichtelijk gemaakt.

De kleine mantelmeeuw was in drie PC-gebieden in Escamp en in één in Haagse Hout de meest getelde vogelsoort in 2017, de zilvermeeuw was dat in drie gebieden in Scheveningen, twee in Segbroek en één in Leidschenveen/Ypenburg.

De aantallen hebben ook een grote impact op de landelijke totalen van beide soorten: de kleine mantelmeeuw is per telronde goed voor 30 tot 35% van het landelijk totaal en de zilvermeeuw zelfs voor 35 tot 40%.

Zilvermeeuw

De kokmeeuw vertoont sinds het begin van de MUS-tellingen in de Haagse regio een dalende lijn. Er werden er in 2017 slechts 4,0 per PC-gebied geteld. De meeste kokmeeuwen houden zich in de Haagse agglomeratie bovendien op buiten het seizoen waarin voor MUS wordt geteld. Overigens scoort de Haagse regio vergeleken met de landelijke cijfers laag wat betreft kokmeeuwen.

Per telronde is het percentage kokmeeuwen in de Haagse regio maar 0,9 tot 2,3% terwijl een normale verdeling rond de 9% zou zijn. Ook de plaats op de ranglijst van meest geziene soorten is veel lager: 20ste landelijk en slechts 40ste in het Haagse.

Er werden maximaal (in de derde ronde) 10 stormmeeuwen in de Haagse regio gezien. Ook dat is veel minder dan het landelijke gemiddelde. Eén teller meldde nog enkele grote mantelmeeuwen.

e. duiven

De 4 duivensoorten waar het hier om gaat, te weten houtduif, holenduif, Turkse tortel en stadsduif, nemen al sinds 2013 samen 11% van het totaal aantal vogels voor hun rekening.

De houtduif is goed voor 58% hiervan, de stadsduif 36%, de Turkse tortel 5% en de holenduif moet het met minder dan 1% doen.

De houtduif, sinds 2013 vrijwel constant qua aantal per PC-gebied, vertoonde in 2017 een lichte stijging. Hij werd in alle gebieden vastgesteld. Landelijk doet de merel het beter dan de houtduif, in de Haagse regio is dit omgekeerd. Vier van de vijf PC-gebieden met de meeste houtduiven lagen in het stadsdeel Segbroek. Leidschenveen/Ypenburg moet het met slechts 4% van het totaal aan houtduiven doen.

De stadsduif had een duidelijke piek in 2016 qua aantal per gebied, viel in 2017 wat terug, maar het bleef wel hoger dan tussen 2012 en 2015.

Vanzelfsprekend staat hij op de ranglijst van meest

getelde soorten in de Haagse regio vele plaatsen hoger dan landelijk (9de in plaats van 17de). De vijf gebieden met het hoogste aantal stadsduiven liggen allemaal in het stadsdeel Centrum en maken samen al 52% van alle stadsduiven uit. Slecht 6 van de 37 gebieden waar deze soort werd gezien lagen in de randgemeenten. Van de 19 gebieden waar er meer dan 10 werden gezien lagen er 13 in het sterk verstedelijkt gebied en de andere in stedelijk gebied met weinig groen.

De Turkse tortel vertoont sinds 2014 weliswaar een lichte stijging, maar blijft desondanks sterk achter bij het landelijk beeld (slechts 29ste op de lijst van meest waargenomen soort tegen landelijk 9de). Illustratief is ook dat 15 (50% van het totaal) van de gebieden in de randgemeenten ligt waar hij slechts in 4 PC-gebieden ontbreekt. In Den Haag zelf werd hij maar in 37,5% van de gebieden gezien. Daarnaast ligt van deze 15 Haagse gebieden 60% in de periferie, grenzend aan het buitengebied, zoals het stadsdeel Leidschenveen/Ypenburg waar hij in alle vier de gebieden werd vastgesteld.

De holenduif neemt met zijn 18 exemplaren een zeer bescheiden plaats in. Gezien het kleine aantal is het niet zeker of de lichte afname die zich vanaf 2012 voordoet, representatief is. Een feit is dat hij in 8 van de 10 gebieden werd opgemerkt door ervaren tellers en dat hij in slechts 2 sterk verstedelijkte gebieden werd gezien. Ook lagen 6 van de 10 gebieden in de randgemeenten, van de andere 4 omvatte er één het uitgestrekte Zuiderpark en grenzen er 2 aan het buitengebied.

In het stadsdeel Centrum lag het percentage duiven ten opzichte van het totaal met 25% veel hoger dan het gemiddelde voor de Haagse regio. Dit komt vooral door de aanwezige stadsduiven; met name in de PC-gebieden Centrum zelf en Schilderswijk noord, waar dit resp. 47 en 36% bedroeg. Leidschenveen/Ypenburg was het armst aan duiven met slechts 4% van het totaal. Ook alle randgemeenten scoorden lager dan gemiddeld.

De zomertortel, waarvan er landelijk jaarlijks enkele in MUS worden opgegeven, is in de Haagse regio in MUS nog nooit gesignaleerd.

Turkse tortel

Tabel 5c. Percentage soortgroepen totaal

	Totaal	Water- vogels	Zang- vogels	Kraai- achtigen	Meeuwen	Duiven	Gebouw- broeders ¹⁾	Halsband- parkiet	Overige soorten	Totaal
	%									
DEN HAAG										
2013	11129	16	21	18	17	11	12	4	2	100
2014	14214	14	19	19	17	12	11	6	2	100
2015	13480	15	19	19	18	12	11	5	2	100
2016	16986	14	17	22	18	12	9	6	1	100
2017	15234	15	19	17	16	13	122	6	1	100
Centrum										
2013	1168	15	18	20	10	16	12	9	1	100
2014	2841	9	12	16	20	19	11	13	0	100
2015	2423	9	11	19	17	22	11	12	1	100
2016	3434	8	9	23	20	21	11	9	0	100
2017	2532	8	12	13	19	25	10	12	0	100
Escamp										
2013	2017	24	15	19	22	11	5	3	1	100
2014	2551	18	17	20	21	13	3	7	1	100
2015	2365	21	17	18	26	9	3	5	1	100
2016	3148	20	18	17	19	11	7	7	2	100
2017	3282	19	16	18	19	11	8	8	1	100
Haagse Hout										
2013	1691	8	21	18	15	13	19	5	1	100
2014	2142	11	25	19	15	9	16	4	1	100
2015	2501	14	26	18	14	10	14	3	2	100
2016	1844	14	28	23	13	9	6	6	2	100
2017	2141	12	28	22	12	10	10	5	2	100
Laak										
2013	853	9	14	15	27	13	17	4	1	100
2014	447	16	13	21	18	12	14	3	2	100
2015	404	4	15	15	27	14	19	5	1	100
2016	802	9	10	16	32	14	8	10	1	100
2017	368	17	12	20	10	10	5	25	1	100
Leidschenveen/Ypenburg										
2013	1250	29	20	15	14	5	11	3	3	100
2014	1705	28	16	27	10	4	10	2	3	100
2015	1703	30	14	19	12	5	13	3	3	100
2016	1735	36	12	32	8	3	6	2	2	100
2017	1775	36	13	12	7	4	23	2	3	100
Loosduinen										
2013	838	18	33	20	8	10	7	2	2	100
2014	1104	21	31	19	11	7	9	2	1	100
2015	1107	21	27	20	15	9	3	2	2	100
2016	1670	19	30	21	9	9	6	3	2	100
2017	1187	24	29	21	4	9	7	4	1	100
Scheveningen										
2013	1655	15	15	16	17	11	18	3	5	100
2014	1952	12	14	17	24	14	16	1	2	100
2015	1693	9	13	20	27	12	17	1	1	100
2016	1937	5	10	28	31	10	15	1	1	100
2017	1588	6	14	18	29	13	18	1	2	100
Segbroek										
2013	1659	8	30	19	18	12	7	4	2	100
2014	1473	8	29	21	14	10	10	5	2	100
2015	1277	9	31	21	9	9	13	5	3	100
2016	2417	6	22	21	17	13	13	6	2	100
2017	2361	7	26	18	17	11	15	4	2	100
WASSENAAR										
2013	859	9	32	35	3	11	7	2	1	100
2014	905	7	29	39	6	8	6	1	4	100
2015	769	12	31	30	2	13	6	3	3	100
2016	982	9	32	23	10	13	10	2	2	100
2017	1218	7	33	35	5	9	4	4	4	100
LEIDSCHENDAM										
2013	1282	12	31	24	12	9	7	3	2	100
2014	1444	8	32	24	8	8	14	3	3	100
2015	1924	11	33	20	10	8	12	4	2	100
2016	1679	12	32	24	9	9	9	3	2	100
2017	1730	14	27	20	10	10	13	4	3	100
VOORBURG										
2013	1748	13	27	25	11	10	5	7	2	100
2014	1754	13	24	35	4	11	4	7	1	100
2015	1904	15	28	20	5	9	14	7	1	100
2016	1296	20	31	19	5	9	7	6	2	100
2017	1776	19	27	19	4	8	17	5	1	100
RIJSWIJK										
2013	1224	22	27	23	8	10	2	4	4	100
2014	1780	27	31	19	2	7	6	3	4	100
2015	2100	23	25	17	11	7	11	5	2	100
2016	2382	27	30	18	5	9	4	4	3	100
2017	2020	27	27	20	4	8	4	5	4	100
TOTAAL										
2013	16242	15	24	20	14	11	10	4	2	100
2014	20097	15	22	22	13	11	10	5	2	100
2015	19815	16	21	20	15	11	11	5	2	100
2016	23325	16	21	22	15	11	9	5	2	100
2017	21978	16	22	19	13	11	12	6	2	100

1) Gierzwaluw, Zwarte Roodstaart, Huismus en Spreeuw

f. gebouwbroeders

De gebouwbroeders betreffen 4 soorten, gierzwaluw, zwarte roodstaart, huismus en spreeuw.

In totaal werden er 2.552 opgegeven in 2017 en dat is 28% meer dan in 2016. Met 1.602 exemplaren maakte de gierzwaluw 62% van het totaal aan gebouwbroeders in 2017 uit. De spreeuw was goed voor 23%, de huismus voor 13% en de 10 zwarte roodstaarten voor 0,4%. Deze vier soorten maakten in 2017 ca. 12% van het totaal aantal vogels uit.

Gierzwaluw

Vooral de gierzwaluw had een goed jaar met 17% meer vogels. Het gemiddelde van 31,4 vogels per PC-gebied was dan ook aanzienlijk hoger dan de grote dip in 2016, toen er slechts 27,4 per gebied waren. De absolute top in 2015 van 35,6 per gebied werd echter niet gehaald. Wel werden er nog nooit in zo'n groot deel van de PC-gebieden gierzwaluwen vastgesteld (86,4%). Toch blijft het gemiddelde in de Haagse regio iets achter bij het landelijk gemiddelde in MUS. Dat blijkt ook uit het feit dat hij weliswaar steeg op de ranglijst van meest getelde vogels naar plaats 2 (achter de kauw), maar dat hij landelijk op plaats 1 staat, juist voor de kauw. Opvallend was dat in Voorburg twee wijken tot de top-vijf behoorden; Voorburg oud met 164 had de meeste en Voorburg noord/'t Loo was goed voor 91 exemplaren. De Vogelwijk was het enige andere PC-gebied dat ook meer dan 100 exemplaren had, nl.138. Voorburg en het stadsdeel Segbroek waren derhalve het rijkst aan gierzwaluwen. De stadsdelen Leidschenveen/Ypenburg en Loosduinen en de gemeenten Wassenaar en Rijswijk waren juist erg arm aan deze vogels. Opvallend was dat in alle 10 rijkste gebieden in 2017 er, soms beduidend, meer gierzwaluwen werden geteld dan in dezelfde gebieden in 2016. In de 10 gebieden met de meeste gierzwaluwen in 2016 werden daarentegen in 2017 juist minder van deze vogels geteld. Hiermee

wordt aangetoond dat vooral het al dan niet toevallig waarnemen van een grote groep vooral bepalend is voor het aantal waargenomen exemplaren.

De spreeuw blijft een zorgenkindje in de Haagse regio. Weliswaar herstelde hij zich van de enorme dip van 5,3 exemplaren per PC-gebied in 2016, maar bij de 13,9 van 2017 behoort wel een kanttekening. Er was een groep van 270 spreeuwen in Ypenburg. Houden we hiermee rekening dat bedraagt het aantal per gebied 7,8 hetgeen ongeveer gelijk is aan de jaren voor 2016. Het bewijst maar weer dat bij soorten die vaak groepswijs te zien zijn, de gegevens sterk afhankelijk zijn van de al dan niet aanwezigheid van zo'n groep. Ook de stijging van de 20ste (2016) naar de 13de (2017) plaats op de ranglijst van meest waargenomen soorten is vertekend hierdoor. Zonder die groep zou hij gewoon op de 20ste plaats zijn blijven staan. En dat steekt dus schril af tegen de 7de plaats landelijk.

Het percentage PC-gebieden waar de spreeuw werd gezien nam weliswaar toe van 65 tot bijna 73%, maar in 10 gebieden ging het maar om één enkele spreeuw en in 6 gebieden om 2. Slechts in 11 van de in totaal 43 gebieden werden er 10 of meer geteld. Het stadsdeel Segbroek en alle vier randgemeenten waren het spreeuwenarmst. Loosduinen, Haagse Hout en Escamp het rijkst. Overigens werden in PC-gebieden waar in 2016 er juist veel werden geteld, in 2017 veel minder geteld en omgekeerd.

Het is niet erg aannemelijk dat de spreeuw door zijn opvallend gedrag en geluid veel over het hoofd is gezien in MUS. Bovendien is een deel van de spreeuwen bepaald niet aan bebouwing gebonden maar meer een bewoner van groengebieden waar hij nestgelegenheid heeft in boomholtes. Dat de spreeuw een kleine 100 jaar geleden nog een echte gebouwbroeder was is te lezen in "'s-Gravenhage Vogelstad" van W. Tolsma (1926): *... spreeuwen zijn echte huisvogels die nergens liever broeden dan onder de pannen van schuur en huis; het is niet de oplossing van het voedsel vraagstuk, zoals bij de huismus het geval is, maar uitsluitend de nestgelegenheid die ze drijft naar onze woningen.*

De achteruitgang van de huismus lijkt tot staan te zijn gekomen. Er is zelfs een licht herstel waarneembaar. Dit blijkt niet onmiddellijk uit de aantallen en het aantal PC-gebieden waarin hij is vastgesteld. Er werden namelijk in 2017 343 huismussen geteld tegen 370 in 2016 en ze werden in 27 gebieden vastgesteld tegen 35 in 2016. Daarbij moet echter bedacht worden dat twee gebieden in 2016 met grote populaties in 2017 niet zijn geteld en er in 2016 vijf gebieden waren die maar één huismus hadden en waar in 2017 de huismus ontbrak. De beste graadmeter is het aantal mussen per gebied en dat is van 2016 op 2017 gestegen van 10,6 tot 12,7. Belangrijk

is ook dat het aantal in alle gebieden met meer dan 10 exemplaren op zijn minst gelijk is gebleven ten opzichte van 2016, en eerder soms flink gestegen is. De grootste kolonie in Oud Scheveningen groeide zelfs verder van 47 naar 55 exemplaren. De stadsdelen Leidschenveen/Yypenburg en Scheveningen met elk 2 kolonies van 20 exemplaren of meer (de grens van een levensvatbare populatie) en één van tussen de 10 en 20 exemplaren zijn het rijkst aan huismussen. Maar ook in Centrum zit een flinke kolonie in de Schildersbuurt en, al is die in 2017 helaas niet geteld, we mogen aannemen dat die in de Stationsbuurt er ook nog steeds zit. Wat betreft de randgemeenten zit er in Leidschendam nog een flinke levensvatbare kolonie in De Rietvink en in Rijswijk in 3 PC-gebieden een kleine. Wassenaar en Voorburg moeten het doen zonder een PC-gebied met ten minste 10 exemplaren. Hopelijk is het min of meer toevallig dat de kolonie in Voorburg noord waar energie is gestoken om hem veilig te stellen, slechts tot twee exemplaren kwam.

Zwarte roodstaart

Al met al blijft de Haagse regio laag scoren ten opzichte van de landelijke cijfers. Een 19de plaats op de ranglijst van meest getelde soorten, terwijl hij landelijk 5de staat. Er werd ook slechts ca. 3% van het landelijk aantal in elke telronde geteld, terwijl ca. 9% had mogen worden verwacht.

Er werden slechts 10 zwarte roodstaarten geturfd in 2017 tegen 15 in 2016. Overigens zij aangetekend dat de aantallen in MUS niet meer dan een indicatie zijn van de in totaal in feite aanwezige territoria. Een afzonderlijk onderzoek naar deze soort, waarvan de waarnemingen op de site waarnemingen.nl zijn geplaatst levert aanzienlijk meer territoria op. Rond Scheveningen Haven en de Watertoren in de Oostduinen zijn bijvoorbeeld

zeker enkele territoria aanwezig. Het bedrijventerrein in de Plaspoelpolder en de Molenwijk in het stadsdeel Laak zijn jaarlijks zekerheidjes. In de meeste andere PC-gebieden zijn waarnemingen meer toevalstreffers, het ene jaar wel, het andere niet. Sommigen hadden de indruk dat ze in 2017 ook wat minder uitbundig zongen. In verhouding tot de landelijke MUS-cijfers werden er in de Haagse regio minder gezien. Niet verwonderlijk voor een soort waarvan de kern van zijn broedgebied toch in het oosten en zuiden van het land is gelegen.

g. halsbandparkiet

Het aantal halsbandparkieten neemt vanaf 2015 toe. In 2017 werden er 22,8 per PC-gebied gezien. De hoge aantallen uit 2010 en 2011 zijn echter daarna nooit meer bereikt. Er is geen grote gezamenlijke slaapplek meer; deze is uiteengevallen in een aantal kleinere. Wel werden er in Moerwijk west weer eens meer dan 100 geteld, namelijk 123; ook in de Molenwijk was er een fors aantal: 92. Dit hoge aantal maakte dat de Molenwijk ook de enige wijk was waar de halsbandparkiet de meest getelde soort was, samen met het Zeeheldenkwartier oost in het stadsdeel Centrum, waar het echter slechts om een schamele 21 stuks ging. Overigens behoorden in dit stadsdeel wel vijf wijken tot de top-tien met de meeste exemplaren van deze soort. Vooral de wijken in Scheveningen en Leidschenveen/Yypenburg waren arm aan halsbandparkieten. Van de randgemeenten scoorde vooral Rijswijk hoog op de aanwezigheid van halsbandparkieten. Er waren ook 14 wijken waar er minder dan 10 werden gezien. Slechts in vier wijken werd hij niet gemeld. Op de lijst van meest geziene soorten staat hij evenals

Halsbandparkiet

in 2016, op plaats 6. De Haagse totalen drukken met in elke telronde ca. 40% van het totaal zwaar op het landelijk aantal. Alleen daarom staat hij op de landelijke lijst nog op de 29ste plaats. De meeste worden overigens in de 3de ronde gezien, vermoedelijk omdat ze zich dan verzamelen in groepen om hun slaappleatsen op te zoeken.

Dat het aantal licht toeneemt de laatste jaren blijkt ook uit het feit dat het percentage t.o.v. het totaal aantal waargenomen exemplaren licht gestegen is tussen 2013 en 2017 van 4 naar 6%. De stijging van 2016 op 2017 komt vooral voor rekening van de stadsdelen Centrum en Laak en de gemeente Rijswijk waar de gebieden met de hoogste aantallen liggen. Dat de stadsdelen Leidschenveen/Ypenburg en Scheveningen zo arm aan halsbandparkieten zijn, is ook te zien omdat het percentage van het totaal exemplaren in drie van de 9 PC-gebieden aldaar minder dan 0,5% is en het hoogste percentage 3% in slechts één gebied.

h. overige soorten

In 2017 omvat deze groep 17 wilde soorten, de kip en één blauwe pauw. De laatste twee kwamen overigens beide uit hetzelfde PC-gebied in Leidschendam. In totaal ging het om 406 exemplaren. Bij de wilde soorten ging het om 7 roofvogels, vier steltlopers en plevieren, twee spechtensoorten en verder nog fazant, visdief, koekoek en ijsvogel. De scholekster maakt 34% en de grote bonte specht 28% van het totaal van deze groep uit.

De scholekster is dus met stip de belangrijkste soort. Al vanaf 2014 beweegt het aantal per PC-gebied zich rond de 4,0. De vogels zitten gemiddeld in 50 tot 60% van alle PC-gebieden. Er zijn echter wel kerngebieden. Het stadsdeel Escamp heeft met 4,7 exemplaren per gebied de hoogste dichtheid aan scholeksters, vermoedelijk door de aanwezigheid van relatief veel platte daken. Van de 7 soorten roofvogels in MUS werd de buizerd het meest opgemerkt: 9 stuks. Al jaren beweegt het aantal zich rond de 10. De 5 boomvalken betreffen alle waarnemingen van een enkel exemplaar uit diverse PC-gebieden. De 4 slechtvalken zijn een afspiegeling van het toenemend aantal broedgevallen van deze soort. Waarnemingen van sperwers (3 stuks in 2017) zijn opvallend schaars en daarin blijft de Haagse regio sterk achter bij het landelijk gemiddelde. De 2 haviken uit Leidschenveen/Ypenburg en Rijswijk waren er echter 2 van de in totaal 5 die landelijk gezien zijn. En de wespindief in Duttendel zelfs één van de in totaal drie. Van de andere soorten is nog vermeldenswaard dat de vier kleine plevieren ouders met 2 jongen waren in Rijswijk; het waren er 4 van de in totaal 6 die landelijk in MUS zijn gezien. De twee houtsnippen in de eerste telronde waren ook de enige twee van de landelijke MUS-uitkomsten. Visdieven werden vooral gezien in Scheveningen, Leidschenveen/Ypenburg en in drie van

Buizerd

de 5 gebieden in Voorburg.

Al jaren maakt het aandeel aan overige soorten ca. 2% van het totaal aantal waargenomen exemplaren uit. Het stadsdeel Centrum is het armst en haalt niet eens de 1%. De hoogste percentages vinden we in de randgemeenten Wassenaar, Rijswijk en Leidschendam, vooral veroorzaakt door de grote groepen Kieviten die hier worden gezien.

6. Indexen (tabel 6)

Het belangrijkste doel van het MUS-project is het onderzoeken van de aantalsontwikkelingen van zoveel mogelijk soorten in het stedelijk gebied. Daartoe worden trends berekend die gepresenteerd worden in indexen, waarbij het beginjaar op 100 wordt gesteld. Hiervoor moeten de basisgegevens wel aan een drietal voorwaarden voldoen:

1. Er moeten voldoende waarnemingen van de betreffende soorten beschikbaar zijn;
2. De reeks van jaren moet voldoende groot zijn;
3. Er moeten van een voldoende aantal postcodegebieden gegevens zijn.

Landelijk zijn inmiddels voldoende soorten, PC-gebieden en jaren beschikbaar om deze indexen van veel soorten nauwkeurig te berekenen.

Voor de Haagse gegevens ligt dit lastiger.

Wat betreft criterium 1 is arbitrair gesteld dat er ten minste 40 exemplaren geturfd moeten zijn. In de praktijk komt dat erop neer dat van ca. 50% van de soorten een index mogelijk is.

Het MUS-project startte landelijk in 2007, zodat landelijk al een reeks van 11 jaren mogelijk is. In de Haagse regio kunnen we in 2017 een reeks van 8 jaren presenteren. Tot en met 2012 was het aantal PC-gebieden vrij

Tabel 6. Indexen van soortgroepen en soorten (in vergelijkbare PC-gebieden)

	2010	2011	2012	2013 ¹⁾	2014	2015	2016	2017
Totaal aantal exemplaren	100	105	96	92	111	103	103	99
Aantal exemplaren per groep								
watervogels	100	103	104	89	108	105	103	104
zangvogels	100	99	94	101	107	99	96	102
kraaiachtigen	100	101	102	88	133	86	114	87
meeuwen	100	118	127	90	98	103	92	86
duiven	100	103	99	79	106	96	105	100
gebouwbroeders ²⁾	100	109	72	98	108	108	70	129
halsbandparkiet	100	126	74	87	113	84	95	106
overige vogelsoorten	100	94	71	91	104	92	107	106
Aantal exemplaren per soort ³⁾								
Fuut	100	91	156	92	127	142	83	112
Aalscholver	100	126	121	113	88	160	69	118
Blauwe Reiger	100	96	94	89	123	99	96	101
Knobbelzwaan	100	106	78	128	71	95	117	121
Grauwe Gans	100	103	52	66	310	59	125	98
Canadese Gans	100	145	140	66	135	77	171	100
Nijlgans	100	114	81	94	128	104	91	142
Wilde Eend	100	95	97	101	86	107	86	100
Soepeend	100	115	91	88	146	121	82	130
Kuifeend	100	124	157	59	95	114	128	76
Waterhoen	100	97	96	119	92	132	93	90
Meerkoet	100	91	118	89	90	119	104	89
Scholekster	100	82	85	89	125	95	109	97
Kievit	100	47	4	367	200	29	160	293
Kokmeeuw	100	111	148	71	63	80	64	102
Kleine Mantelmeeuw	100	155	138	107	113	119	97	87
Zilvermeeuw	100	99	115	81	96	93	91	84
Stadsduif	100	130	71	98	114	90	122	81
Houtduif	100	88	118	75	104	98	98	116
Turkse Tortel	100	134	86	101	91	132	77	123
Halsbandparkiet	100	126	74	87	113	85	95	106
Gierzwaluw	100	105	70	87	108	112	64	112
Grote Bonte Specht	100	114	80	96	114	113	100	113
Boerenzwaluw	100	100	75	81	69	76	131	130
Winterkoning	100	99	104	88	128	95	106	105
Heggenmus	100	91	97	118	85	83	96	110
Roodborst	100	94	86	101	110	115	100	121
Merel	100	96	91	99	109	93	96	100
Zanglijster	100	85	123	90	99	118	96	108
Zwartkop	100	121	99	86	141	91	109	109
Tjiftjaf	100	99	101	102	122	91	90	104
Pimpelmees	100	113	92	116	118	96	89	99
Koolmees	100	93	86	104	108	95	96	100
Boomkruiper	100	108	85	113	91	128	108	116
Gaai	100	119	102	115	68	114	90	105
Ekster	100	102	96	107	105	87	83	117
Kauw	100	103	101	83	147	84	126	76
Zwarte Kraai	100	91	111	91	122	91	95	116
Spreeuw	100	149	69	124	93	114	66	268
Huismus	100	96	87	120	126	88	106	110
Vink	100	140	89	112	83	125	111	112
Groenling	100	131	123	90	96	124	72	96
Putter	100	92	71	116	96	165	70	108

1) Gecorrigeerde cijfers t.o.v. Inventarisatierapport 2013

2) Gierzwaluw, Zwarte Roodstaart, Huismus en Spreeuw

3) Alleen soorten met in 2016 40 of meer exemplaren

bepoort en bovendien was er van jaar op jaar een groot verschil in de getelde gebieden. Pas vanaf 2013 begint er een zekere stabilisatie in aantal en aard van de gebieden te komen. Nu kunnen indexen alleen berekend worden in vergelijkbare gebieden. Dat betekent dat pas vanaf 2013 de indexen min of meer betrouwbaar zijn. En dan nog zijn sterke schommelingen mogelijk door toevallige oorzaken. De belangrijkste is dat een flink aantal van de meest voorkomende soorten vooral in groepen worden gezien. En deze groepen kunnen van jaar op jaar enorm in grootte verschillen en daardoor dus ook de indexen. De meest betrouwbare indexen zijn dus van die soorten die grotendeels of alleen of in hooguit kleine aantallen samen worden gezien, zoals vrijwel alle kleinere zangvogels. Maar ook onder andere zwarte kraai, ekster, gaai, scholekster en grote bonte specht kunnen hiertoe worden gerekend.

In feite geeft voor zo'n klein aantal PC-gebieden het aantal exemplaren per PC-gebied van jaar op jaar een meer betrouwbare indicatie voor toe- of afname. In veel gevallen blijken de indexen min of meer dezelfde trend te vertonen als het aantal exemplaren per PC-gebied. Deze zijn hiervoor al uitgebreid beschreven. Wat opvalt is dat de indexen van veel soorten jaarlijks geen al te grote verschillen vertonen, afgezien van een onverwachte dip of piek in een bepaald jaar. De geringe schommelingen binnen zekere marges zijn een aanwijzing dat bij de meeste soorten in de Haagse regio er geen sprake is van een duidelijke trend in voorkomen en de populatie redelijk stabiel is. Knobbelzwaan, houtduif, halsbandparkiet en zwartkop lijken gezien de indexen de laatste drie jaar toe te nemen, geheel in overeenstemming met het aantal

Heggenmus

waargenomen exemplaren per gebied. Heggenmus, tjiftjaf, zwarte kraai en huismus vertonen ook een positieve ontwikkeling die echter niet of slechts ten dele gestaafd wordt door de trend in het aantal exemplaren per gebied.

Uit de indexen van kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw is dezelfde negatieve trend zichtbaar als we ook gezien hebben bij het aantal vogels per PC-gebied. Bij waterhoen en meerkoet zien we ook een negatieve trend die niet volledig gestaafd wordt door de ontwikkelingen in de aantallen per PC-gebied. Uit de indexen van de overige soorten zijn nauwelijks harde conclusies te trekken.

Totaal aantal exemplaren per PC-gebied, 2017 (alleen soorten waarvan in totaal 10 of meer stuks zijn waargenomen)

	DEN HAAG														
	Centrum								Haagse Hout						
	Centrum	Centrum-zuid	Zeehelden- kwartier oost	Willemspark	Zeehelden- kwartier west	Schilderswijk zuid	Schilderswijk noord	Archipelbuurt	Mariahoeve noord	Mariahoeve midden	Bezuidehouthout oost	Marlot	Bezuidehouthout midden/west	Benoordenhouthout	Duttendel
Fuut	-	-	-	2	-	3	-	3	-	-	-	-	-	-	-
Aalscholver	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2	1	-	-	-	10
Blauwe Reiger	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2	2	1	-	-	4
Ooievaar	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	1	-	-	-
Knobbelzwaan	-	-	6	4	-	8	-	17	-	-	-	-	-	-	-
Grauwe Gans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Soepgans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Canadese Gans	-	-	-	-	-	-	-	3	-	2	2	4	-	-	18
Grote Canadese Gans	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	2	6	4	6	3	6	1	11	8	5	8	8	5	2	6
Krakeend	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1
Wilde Eend	2	6	-	16	-	-	2	1	11	12	2	4	4	10	7
Soepeend	-	5	-	-	-	-	9	-	25	-	7	-	-	-	-
Kuifeend	-	-	4	-	-	-	-	-	14	2	-	-	-	-	-
Fazant	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Waterhoen	-	-	-	2	-	9	-	-	7	5	2	-	-	2	1
Meerkoet	2	4	6	8	-	15	6	8	11	7	5	4	2	2	-
Scholekster	-	-	-	-	2	-	-	4	4	5	-	-	-	-	-
Kievit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kokmeeuw	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-	1	-	1
Stormmeeuw	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Kleine Mantelmeeuw	9	101	18	2	27	-	72	35	34	42	7	-	30	12	13
Zilvermeeuw	16	50	20	11	30	30	28	31	19	-	5	8	34	22	20
Visdief	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stadsduif	125	122	8	69	57	-	100	-	1	6	4	5	16	-	7
Holenduif	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Houtduif	8	16	14	2	21	44	18	31	29	19	19	40	21	24	14
Turkse Tortel	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	3	1	-	2	1
Halsbandparkiet	52	41	21	61	57	23	43	11	13	8	14	4	14	22	31
Gierzwaluw	15	18	3	34	69	14	-	37	3	2	34	1	-	50	70
Groene Specht	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Grote Bonte Specht	-	-	-	-	-	2	-	1	1	1	1	1	-	5	2
Boerenzwaluw	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
Winterkoning	-	1	6	-	6	2	-	11	20	5	5	3	7	12	7
Heggenmus	-	5	5	-	9	6	-	-	6	2	2	-	5	10	2
Roodborst	-	-	-	-	5	-	-	5	10	9	8	11	3	4	12
Nachtegaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Zwarte Roodstaart	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Merel	4	8	13	3	17	21	6	28	23	20	14	16	25	17	8
Zanglijster	-	-	-	1	-	-	-	3	2	1	1	4	-	2	5
Kleine Karekiet	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Grasmus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Tuinfluit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	2
Zwartkop	-	-	1	-	-	-	-	7	5	-	2	-	2	6	4
Tjiftjaf	-	1	6	-	3	3	-	1	18	-	3	3	3	2	4
Fitis	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	5
Staartmees	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Pimpelmees	-	10	6	-	9	3	-	-	16	7	8	8	2	6	5
Koolmees	-	13	8	-	26	12	4	11	25	12	8	8	22	16	10
Boomklever	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	2
Boomkruiper	-	-	-	-	-	2	-	-	3	1	1	-	-	4	2
Gaai	-	-	-	-	2	-	-	5	4	-	-	1	2	5	5
Ekster	4	7	4	2	9	17	4	7	10	10	11	1	6	5	6
Kauw	20	53	6	14	33	21	26	39	78	29	43	25	61	47	35
Zwarte Kraai	1	7	2	2	9	15	2	13	25	15	6	9	15	4	4
Spreeuw	15	-	-	4	-	-	2	-	1	1	1	-	-	-	54
Huismus	-	10	-	5	-	30	8	-	-	-	6	-	-	-	-
Vink	-	-	-	-	-	3	-	4	2	1	4	7	-	1	5
Groenling	-	-	3	-	6	-	-	-	6	-	11	-	-	2	4
Putter	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-

Soorten waarvan in totaal minder dan 10 exemplaren zijn waargenomen:

Schilderswijk noord: Mandarijneend 1

Mariahoeve midden: Boomvalk 1

Marlot: Buizerd 3

Duttendel: Brandgans 1, Wespendif 1, Sperwer 1, Buizerd 1, Boomvalk 1, Slechtvalk 1, Koekoek 1, Gekraagde Roodstaart 1, Braamsluiper 2, Goudhaan 4, Glanskop 1, Kneu 2, Goudvink 1

Totaal aantal exemplaren per PC-gebied, 2017 (alleen soorten waarvan in totaal 10 of meer stuks zijn waargenomen)

	DEN HAAG													
	Laak			Loosduinen			Segbroek				Scheveningen			
	Molenwijk	Waldeck	Kijkduin	Bohemen	Regentesse-kwartier	Valkenbosk-wartier zuid	Vruchtenbuurt	Bomenbuurt	Vogelwijk	Staten-kwartier	Duindorp	Oud-Scheveningen	Scheveningen Badplaats	Belgisch Park
Fuut	3	-	5	-	-	1	-	-	1	-	2	4	-	-
Aalscholver	-	-	8	-	-	-	-	-	2	1	5	3	-	-
Blauwe Reiger	2	2	-	2	-	-	1	3	2	1	2	1	-	-
Ooievaar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Knobbelzwaan	5	-	-	3	-	-	1	4	6	-	-	1	1	11
Grauwe Gans	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Soepgans	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Canadese Gans	14	14	12	53	-	-	12	1	2	-	-	5	-	-
Grote Canadese Gans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-
Nijlgans	6	29	5	41	2	3	6	15	13	3	2	8	-	-
Krakeend	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-
Wilde Eend	9	11	11	17	-	-	4	23	11	-	-	4	-	-
Soepeend	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	3	-	-
Kuifeend	2	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-
Fazant	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Waterhoen	3	1	1	11	-	-	3	4	2	-	-	4	-	-
Meerkoet	21	15	13	15	-	2	4	18	11	-	-	8	-	-
Scholekster	2	3	2	2	-	-	-	5	6	2	1	3	2	-
Kievit	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kokmeeuw	6	-	-	-	-	-	-	-	1	-	4	-	-	-
Stormmeeuw	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kleine Mantelmeeuw	21	3	-	5	36	28	19	39	32	24	26	67	27	9
Zilvermeeuw	9	14	14	12	128	27	61	20	19	28	92	104	14	67
Visdief	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	3	-	-
Stadsduif	17	19	1	3	-	-	10	8	1	15	14	56	-	17
Holenduif	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-
Houtduif	20	38	14	27	50	58	34	50	41	21	7	37	19	12
Turkse Tortel	-	8	-	-	-	-	-	4	5	-	-	1	-	-
Halsbandparkiet	92	35	2	14	14	17	17	24	17	6	-	9	3	-
Gierzwaluw	-	2	2	8	74	17	42	55	138	54	6	69	8	17
Groene Specht	-	-	-	-	-	-	1	1	1	-	-	1	1	-
Grote Bonte Specht	-	1	2	6	-	-	1	6	10	-	-	3	-	-
Boerenzwaluw	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	15	-	-
Winterkoning	9	14	8	17	-	3	6	21	26	5	-	4	-	-
Heggenmus	6	5	4	5	3	1	6	12	14	-	2	4	-	-
Roodborst	3	15	4	5	-	2	4	16	15	1	-	1	4	1
Nachtegaal	-	-	10	-	-	-	-	1	5	-	2	-	-	-
Zwarte Roodstaart	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-
Merel	8	26	17	23	8	14	19	41	46	26	2	16	12	1
Zanglijster	-	1	6	5	-	4	-	10	15	-	-	-	1	-
Kleine Karekiet	-	-	2	-	-	-	1	2	2	-	-	-	-	-
Grasmus	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Tuinfluitier	-	-	1	2	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Zwartkop	2	-	4	8	-	-	2	13	20	-	-	3	-	-
Tjiftjaf	2	14	7	8	-	2	5	15	14	-	1	9	-	-
Fitis	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Staartmees	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	16	-	-
Pimpelmees	6	35	-	8	2	2	11	25	23	11	-	9	-	-
Koolmees	6	39	16	26	14	12	17	29	31	30	4	24	3	2
Boomklever	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boomkruiper	2	1	-	-	-	1	4	7	12	-	-	4	-	-
Gaai	3	5	1	5	3	1	3	7	6	1	1	3	1	-
Ekster	11	21	13	6	14	6	7	18	20	4	5	12	5	3
Kauw	44	44	49	59	15	55	40	48	95	37	17	47	50	20
Zwarte Kraai	18	13	22	15	9	13	11	27	35	17	31	21	2	1
Spreeuw	8	27	32	5	2	-	1	4	4	1	6	11	7	-
Huisemus	11	-	7	-	8	12	-	-	-	-	26	55	4	17
Vink	-	2	4	-	-	-	-	4	9	1	-	3	-	-
Groenling	-	1	-	-	-	-	4	3	7	-	-	1	-	-
Putter	2	-	-	-	-	-	1	2	5	-	-	-	-	-

Soorten waarvan in totaal minder dan 10 exemplaren zijn waargenomen:

Bomenbuurt: Buizerd 1, Boomvalk 1, Slechtvalk 1, Braamsluiper 2, Grauwe Vliegenvanger 2, Appelvink 5

Vogelwijk: Buizerd 2, Boomvalk 1, Witte Kwikstaart 1, Gekraagde Roodstaart 1, Braamsluiper 4

Oud Scheveningen: Krooneend 3

Scheveningen Badplaats: Brandgans 1

Totaal aantal exemplaren per PC-gebied, 2017 (alleen soorten waarvan in totaal 10 of meer stuks zijn waargenomen)

	DEN HAAG											WASSENAAR			
	Leidschenveen / Ypenburg				Escamp										
	Leidschenveen	Leidschenveen Lanen	Ypenburg noord	Ypenburg Singels/Waterwijk	Moerwijk west	Bouwlust oost	Morgenstond west	Leyenburg oost	Leyenburg west	Wateringse Veld	Rustenburg	Deijlroord	Oostdorp	Nieuw Wassenaar	Kerkehout
Fuut	5	2	5	6	4	-	-	6	5	2	2	1	-	-	-
Aalscholver	3	2	4	1	-	-	1	-	-	3	-	1	-	-	-
Blauwe Reiger	1	2	5	1	7	2	3	2	3	1	-	2	1	-	-
Ooievaar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Knobbelzwaan	-	2	6	2	7	-	-	1	-	2	-	1	-	-	-
Grauwe Gans	1	-	23	12	12	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-
Soepgans	-	-	-	1	12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Canadese Gans	53	48	54	104	32	15	51	4	-	7	2	-	-	-	-
Grote Canadese Gans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nijlgans	5	5	11	24	141	34	11	10	5	3	5	3	3	6	5
Krakeend	3	-	5	-	3	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-
Wilde Eend	24	25	24	44	7	8	21	15	7	39	-	14	4	5	4
Soepeend	-	2	1	10	8	4	-	-	-	7	-	4	-	-	-
Kuifeend	-	-	20	2	5	2	-	-	2	2	-	1	-	-	-
Fazant	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Waterhoen	-	7	5	5	4	4	3	-	1	2	-	1	-	5	1
Meerkoet	9	18	16	35	19	20	10	4	4	19	8	10	-	6	3
Scholekster	7	4	7	2	7	9	11	2	2	2	1	5	1	-	-
Kievit	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17
Kokmeeuw	-	3	6	4	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Stormmeeuw	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-
Kleine Mantelmeeuw	15	28	24	11	59	83	59	46	47	8	84	12	10	-	-
Zilvermeeuw	5	8	6	8	24	16	16	39	72	8	45	13	11	5	1
Visdief	-	3	1	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Stadsduif	-	3	-	-	8	16	45	18	50	1	39	4	-	-	-
Holenduif	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Houtduif	7	7	25	18	19	23	35	29	40	17	24	14	27	21	20
Turkse Tortel	4	3	10	2	-	3	-	-	-	1	-	19	4	-	-
Halsbandparkiet	-	8	6	13	123	21	23	19	16	10	40	32	-	15	4
Gierzwaluw	13	-	19	5	4	10	-	34	81	-	59	3	2	15	-
Groene Specht	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Grote Bonte Specht	-	-	5	-	1	1	-	-	3	-	-	3	4	6	9
Boerenzwaluw	4	3	-	2	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	4
Winterkoning	-	-	8	5	29	9	25	9	9	1	1	11	2	17	1
Heggenmus	-	6	6	1	1	5	3	6	1	1	1	3	1	2	1
Roodborst	-	-	2	1	1	3	9	-	4	1	-	4	3	21	7
Nachtegaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zwarte Roodstaart	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Merel	5	3	28	11	33	17	32	14	15	15	9	24	28	60	20
Zanglijster	-	-	1	1	4	-	3	-	1	1	-	3	5	5	3
Kleine Karekiet	1	-	2	-	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-
Grasmus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tuinfluter	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Zwartkop	-	-	6	1	8	3	-	1	2	2	-	8	4	-	7
Tjiftjaf	-	-	8	1	8	7	11	1	3	8	-	7	2	2	3
Fitis	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-
Staartmees	-	2	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Pimpelmees	-	-	18	-	9	10	19	9	12	9	9	10	2	6	8
Koolmees	15	7	16	17	13	19	21	14	17	5	15	16	5	35	11
Boomklever	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	-
Boomkruiper	-	-	2	-	-	2	2	-	1	-	-	3	-	2	-
Gaai	-	-	1	-	-	-	1	1	4	-	1	2	-	2	1
Ekster	9	17	10	8	7	7	20	10	9	11	9	5	4	5	4
Kauw	23	17	80	19	60	19	45	70	45	5	29	163	134	32	9
Zwarte Kraai	3	-	13	14	77	23	46	14	31	20	22	4	2	15	37
Spreeuw	27	2	11	270	19	1	1	-	8	2	14	7	8	-	5
Huismus	20	13	-	28	-	-	-	24	2	3	-	3	-	5	-
Vink	-	-	1	-	-	-	1	-	-	1	-	7	2	2	11
Groenling	-	-	16	-	-	-	1	2	2	-	-	5	-	-	1
Putter	-	-	6	10	-	-	-	-	3	3	-	1	2	-	3

Soorten waarvan in totaal minder dan 10 exemplaren zijn waargenomen:

Leidschenveen: Grutto 1

Leidschenveen Lanen: Rietzanger 5

Ypenburg noord: Havik 1, Buizerd 1, Boomvalk 1, Koekoek 1, Rietzanger 1, Rietgors 1

Ypenburg Singels/Waterwijk: Huiszwaluw 6, Rietzanger 1

Moerwijk west: Grote Mantelmeeuw 7

Leyenburg west: Mandarijneend 2

Deijlroord: Rietgors 1

Nieuw Wassenaar: Zwarte Zwaan 2

Kerkehout: Huiszwaluw 1

Totaal aantal exemplaren per PC-gebied, 2017 (alleen soorten waarvan in totaal 10 of meer stuks zijn waargenomen)

	LEIDSCHENDAM					VOORBURG					RIJSWIJK				
	De Zijde	De Heuvel	Prinsenhof	Raadhuiskwartier	De Rietvink	Voorburg oost	Essesteijn/Damsigt	Voorburg noord/'t Loo	Voorburg oud	Voorburg west	Te Werve	De Put e.o.	De Strijp	Steenvoorde zuidwest	Plaspoel-polder
Fuut	-	-	2	-	4	-	2	-	-	1	-	12	-	-	-
Aalscholver	-	-	-	-	2	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-
Blauwe Reiger	2	-	-	-	6	3	2	-	2	1	3	6	13	4	3
Ooievaar	1	1	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	5	-	-
Knobbelzwaan	1	1	-	-	4	-	2	-	-	-	-	-	-	-	2
Grauwe Gans	4	-	5	-	1	15	3	-	-	-	5	2	-	2	17
Soepgans	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-	-	-	2
Canadese Gans	-	-	-	-	2	5	83	4	-	-	15	53	-	-	51
Grote Canadese Gans	-	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	31	24
Nijlgans	-	23	1	5	19	2	16	13	7	5	1	26	12	12	11
Krakeend	3	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	4
Wilde Eend	20	6	4	-	20	9	28	9	3	4	24	9	19	15	17
Soepeend	2	5	-	-	-	1	36	-	9	4	3	6	-	-	10
Kuifeend	2	4	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-
Fazant	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	4	1	4
Waterhoen	2	6	6	1	8	1	4	7	1	2	1	3	2	5	11
Meerkoet	10	11	5	4	16	2	14	16	5	6	16	28	19	13	15
Scholekster	4	2	-	-	8	-	3	5	-	-	-	-	2	3	8
Kievit	-	-	-	-	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11
Kokmeeuw	-	-	7	-	9	-	3	2	5	-	-	-	-	-	1
Stormmeeuw	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kleine Mantelmeeuw	24	23	10	-	18	4	4	9	12	1	19	23	-	2	9
Zilvermeeuw	18	16	24	1	25	4	3	6	10	2	4	3	12	2	12
Visdief	-	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	-	-	1	-
Stadsduif	-	17	-	-	-	-	1	6	-	-	-	2	-	-	3
Holenduif	2	-	-	-	2	2	-	-	1	-	-	2	-	-	2
Houtduif	10	18	19	36	37	26	25	36	21	22	30	33	24	23	24
Turkse Tortel	2	3	-	7	14	3	2	-	2	4	1	4	2	3	1
Halsbandparkiet	4	24	4	17	16	22	19	15	21	7	40	7	36	26	2
Gierzwaluw	1	8	22	94	57	17	7	91	164	6	8	10	14	-	16
Groene Specht	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1
Grote Bonte Specht	-	-	1	4	-	2	2	4	1	-	2	10	8	-	2
Boerenzwaluw	-	-	-	-	8	-	2	-	-	-	-	-	-	-	6
Winterkoning	9	11	16	11	10	9	16	16	4	4	6	19	19	6	16
Heggenmus	3	3	1	2	5	4	6	7	4	2	4	4	4	5	7
Roodborst	3	7	14	1	6	7	8	5	9	1	3	9	6	3	6
Nachtegaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zwarte Roodstaart	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	3
Merel	13	14	12	19	25	16	31	32	16	29	18	33	25	13	25
Zanglijster	1	-	4	2	2	2	8	5	3	1	-	17	10	2	5
Kleine Karekiet	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	5
Grasmus	-	-	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-
Tuinfluit	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-
Zwartkop	6	3	5	2	2	3	5	7	2	-	2	11	10	3	13
Tjiftjaf	9	6	7	6	18	5	13	8	3	7	4	10	13	4	13
Fitis	1	-	-	-	1	-	-	-	-	7	-	1	-	3	1
Staartmees	-	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Pimpelmees	3	6	17	1	14	4	14	12	10	1	6	30	5	5	11
Koolmees	16	14	22	24	17	10	22	14	13	17	10	20	26	7	9
Boomklever	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-
Boomkruiper	1	3	-	-	-	3	3	5	3	1	3	6	-	-	3
Gaai	1	3	1	1	5	-	2	2	3	2	-	8	6	1	2
Ekster	8	16	8	12	10	3	15	10	19	4	7	16	22	11	5
Kauw	45	64	12	48	46	53	54	44	43	43	64	16	46	13	51
Zwarte Kraai	15	20	16	2	8	12	12	6	7	7	34	22	30	18	35
Spreeuw	1	-	7	-	10	-	2	4	4	-	1	4	1	1	2
Huismus	-	-	-	-	18	-	-	2	-	-	4	-	10	5	8
Vink	5	6	5	4	13	2	2	4	3	-	-	9	2	2	2
Groenling	1	-	-	4	4	1	3	2	5	4	-	3	2	-	3
Putter	2	2	-	-	7	-	-	3	-	-	-	3	-	1	4

Soorten waarvan in totaal minder dan 10 exemplaren zijn waargenomen:

De Zijde: Kleine Canadese Gans 2, Slechtvalk 1, Rietgors 1

Raadhuiskwartier: Carolina-eend 1, Kip 8, Blauw Pauw 1

De Rietvink: Brandgans 6, Bergeend 6, Buizerd 1, Grutto 1, Koekoek 1, Witte Kwikstaart 3

Voorburg oost: Goudhaan 1

Essesteijn/Damsigt: Zwarte Zwaan 2, Huiszwaluw 1

Te Werve: Torenvalk 1

De Put e.o.: Havik 1, Slechtvalk 1

De Strijp: Rietzanger 1

Steenvoorde zuidwest: Ringmus 1

Plaspoelpolder: Lepelaar 3, Sperwer 2, Kleine Plevier 4,

IJsvogel 1, Witte kwikstaart 1, Rouwkwikstaart 2,

Braamsluiper 1, Kneu 3, Goudvink 2

